

Popülist Politika Perspektifinden Demokrat Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri

Civil Administration Arrangements in the Democrat Party Period from the Populist Politics Perspective

Gülmelek DOĞANAY* , Çağrı ÇOLAK**

*Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon, Türkiye

**Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon, Türkiye

ORCID: G.D. 0000-0001-9857-9310;
Ç.Ç. 0000-0001-5806-9084

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Çağrı Çolak,
Trabzon Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon, Türkiye
E-posta/E-mail: cagricolak@trabzon.edu.tr

Başvuru/Submitted: 16.05.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
14.09.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
02.10.2023

Kabul/Accepted: 09.10.2023

Atıf/Citation: Doganay, Gulmelek., Colak, Cagri. "Popülist Politika Perspektifinden Demokrat Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 44 (2023): 393-428.
<https://doi.org/10.26650/YTA2023-1297753>

ÖZ

Bu çalışmada Demokrat Parti (DP) dönemindeki mülki idare düzenlemelerine odaklanılmakta ve bunların popülizm, popülist politika ve patronaj sistemi ile olan ilişkisi analiz edilmektedir. Söz konusu analiz için nitel araştırmalarda veri toplama yöntemi olarak sıklıkla başvurulan doküman ve literatür incelemesi tekniklerinden yararlanılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak popülizmin kavramsal çerçevesine ve dünyadaki tarihsel öncüllerine yer verilmektedir. Ardından "bir seçkin ideolojisi olarak halkçılık" ve "DP'nin siyasal popülizmi" arasındaki fark ortaya koyularak, Türkiye'de popülizmin izi sürülmektedir. Son olarak DP döneminde uygulanan mülki idare düzenlemeleri sıralanmakta ve bunlar ile DP'nin patronaj sistemine dayanan popülizmi arasındaki ilişki tartışılmaktadır. **Anahtar Kelimeler:** Popülizm, Popülist Politika, Demokrat Parti (DP), Mülki İdare

ABSTRACT

This study focuses on the civil administration arrangements in the Democrat Party period (DP) and analyzes their relationship with populism, populist politics, and the patronage system. The analysis employs the document and literature review techniques that are commonly used as data collection methods in qualitative research. In this context, the study first includes the conceptual framework of populism and its historical antecedents in the world. Then, it elaborates the difference between "populism as an elite ideology" and "political populism of DP" and traces populism in Türkiye. Finally, the article lists the civil administration arrangements in the period of DP and discusses the relationship between them and the populism of DP based on the patronage system.

Keywords: Populism, Populist Politics, Democrat Party (DP), Civil Administration

Extended Abstract

Populism, which is a modern social phenomenon, emerges, develops and transforms in different ways throughout history. The Narodnik movement, in which Russian intellectuals supported the peasants, and the populist movement of the People's Party in the United States, in which the cotton workers of the South defended their rights against the rich merchants of the North, are based on agrarian radicalism, but their political actors and ideological backgrounds differ. The populism that has been observed in many parts of the world since then appears in Türkiye under the name "populism" and embodies the understanding of "populism in spite of the people" inherited from Ottoman intellectuals, similar to Russian populism. Social scientists studying Turkish populism generally trace early populism in Türkiye to the modernization movement of the late Ottoman period and consider "populism" that emerged during this period as an intellectual movement distinct from political populism in democratic countries. It is argued that populism in its modern sense emerged with the transition to a multiparty system in Türkiye; thus, the relationship between populism and democracy becomes clear. The DP which came to power in 1950 with populist promises and its populist policies, became symbols of the democratization of the Turkish political system. Populism as a political style and strategic tool of the period of DP is based on the discourse of the national will. DP Government, used this will; the nation, claimed as the owner of the will, were the citizens reduced to the vote. Representing the sovereignty of the people, the DP unites different social segments in democratic demands. On the axis of trend between democratization in the first period of DP and authoritarianism in its second period, the leader's nonbureaucratic, informal and personalized relations with the public, became more evident. In this process, it can be said that plebiscitary politics along with a system based on patronage and clientelism were important strategies of DP populism. It can even be argued that DP transformed this political style into a strategy more in the context of winning votes and achieving victory in political competition. This strategy is also reflected in the civil administrative arrangements of that time. The governments of DP, by winning the elections in 1950 and remaining in power for ten years, added a total of 5 new provinces and 141 new subprovinces to the civil administrative organization. In other words, 19% of the 26 newly established provinces and 22% of the 640 subprovinces in the first hundred years of the Republic occurred in the period of DP. In this context the averages obtained by dividing the number of newly established provinces and subprovinces by the duration of the government show that the period of DP is the second period with the highest average in the history of the Republic.

This study analyzed the civil administrative arrangements enacted by the DP during its ten year power as part of its populist policies. It is claimed that the implemented regulations were based on the personalized relationship between the party leader Adnan Menderes and the people, sometimes being part of his patronage politics, and sometimes being used as a political strategy when its cost could not be covered. The main goal of this political strategy was to get the most votes. The political strategy that Menderes built on rewardpunishment relationship was also based on the democratic demands of the people. The demands of the local people to be a province or district were also taken into account by DP to obtain better services and prestige; regulations announced to the public were rearranged according to the reaction of the people. Especially in preparation for the 1957 elections, as part of the strategy to gather votes, the demand of the people was instrumentalized, and the good news were announced that many localities would become provinces or subprovinces. While it is possible for a place to legitimately become a province or subprovince for geographic and economic reasons, it is also apparent that the decisions made during the period of DP were made in accordance with the personal interests of the political leader. The justifications put forward during the realization of the civil administrative arrangements, which were based on personalized relationships rather than institutional ones, show that the arrangements were an instrument of the populist politics of DP.

Giriş

Popülizm üzerine yapılan ilk çalışmalarda, genellikle onun düşünsel (ya da ideolojik) boyutu üzerinde durulur ve 1960'lara kadar tek bir ülke [Amerika Birleşik Devletleri (ABD)] örneğinden yola çıkılarak onu anlamaya çalışılır.¹ Popülizmi ideolojik bir olgu olarak kabul eden sosyal bilimcilerin yanında onu bir siyasal hareket, siyasal tarz, siyasal strateji, siyasal söylem ve siyasal-kültürel bir performans biçimi olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır. Sosyal bilimcilerin toplumsal ve siyasal bir olgu olan popülizmin evrensel tanımını yapamamalarının nedeni, onun dünyanın çeşitli yerlerinde farklı şekillerde uygulanmasıdır. 19. yüzyılda modern bir kavram olarak ortaya çıkan popülizm; Rusya, Amerika, Latin Amerika ve Avrupa gibi coğrafyalarda farklı toplumsal tabakalar/siyasal liderlere dayanır ve günümüze kadar şekil değiştirerek gelir. Tarihsel süreç içerisinde bazen köylü/çiftçi bazen de aydın hareketleri olarak beliren popülist siyaset, bugün liberal demokrasinin önemli bir aracı ya da yöntemi olarak kullanılır.

Türkiye'de popülizm, geç Osmanlı döneminde "halkçılık" adı altında bir aydın hareketi olarak belirir ve Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden dönemde bu yaklaşım değişmez. Popülizm ancak çok partili hayata geçişle birlikte liberal demokratik siyasetin ona yüklediği çağdaş anlamıyla kullanılır hâle gelir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı yıllarında her ne kadar savaşa girmese de savaşın etki ve koşullarını derinden hisseder. Bir yandan savaşın yol açtığı ekonomik sorunlar, diğer yandan ise mevcut kaynakların büyük bir oranının teyakkuz hâlindeki savunma güçlerine ayrılması; 1940'ların ekonomik gelişme açısından kısır bir dönem olmasına yol açar. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı ise söz konusu darboğaz döneminde sosyal ve ekonomik yaşamın sürdürülebilirliği yerine, Kemalist ideallerin korunmasına odaklanarak halkın tepkisini çeker.² Ayrıca bürokratik ve askerî seçkinler ile büyük toprak sahipleri ve burjuvazi arasındaki ittifak, 1940'lı yıllardaki ekonomi politikaları nedeniyle derinden sarsılır ve yerini toplumsal anlamda bir kutuplaşmaya bırakır.³ Savaşın sonunda sosyal ve ekonomik koşulların daha iyiye gittiği bir dönemde Türkiye'de çok partili siyasal hayatın önü açılır ve böylece bahsi geçen kutuplaşma siyasal rekabet alanına taşınır. Bu kutuplaşmanın bir ucunda merkezi temsil eden bürokratik ve askerî seçkinlerin bulunduğu CHP, diğer ucunda ise çevreyi ve onun taleplerini önceleyen mahallî seçkinlerin bulunduğu Demokrat Parti (DP) yer

1 Cas Mudde, "Populism: An Ideational Approach", *The Oxford Handbook of Populism*, eds. Cristóbal Rovira Kaltwasser-Paul Taggart-Paulina Ochoa Espejo-Pierre Ostiguy, Oxford University Press, Oxford, 2017, p. 27-47.

2 Şerif Mardin, "Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?", *Daedalus*, Vol. 102, No. 1 (Winter), 1973, p. 186.

3 Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, s. 125-126.

alır.⁴ Gerek savaş yıllarındaki baskı ve darboğazın yol açtığı yılgnlık gerekse toplumun tüm kesimlerini memnun edebilecek yeni bir örgütlenme ümidi, DP'nin halk nazarında yoğun bir ilgi ve desteğe mazhar olmasına zemin hazırlar.⁵ Buna bir de savaş sonrası dönemde sosyal, ekonomik ve siyasal koşulların daha olumlu bir seyir izlemeye başlaması eklenince, DP 1950'lerin başında yönetimi güçlü bir şekilde devralacak çoğunluğa ulaşır.⁶ Ünlü tarihçi Carter V. Findley'in ifadesiyle “*DP, Adnan Menderes'in başbakanlığında 1950'ler boyunca, on yılın ortalarına kadar başarıyla, sonrasında ise başarısız gitgide azalarak Türkiye'yi idare etmiştir.*”⁷ Bu dönemin hem başarılı hem de başarısız kısımlarında istikrarlı bir şekilde izlenen politika stratejisi ise tartışmasız patronaj sistemini de içeren popülizm olur.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de özellikle sağ popülist hareketlerin yükselişte olmasıyla birlikte, sosyal bilimler içerisinde yer alan birçok disiplin, popülizmi yeniden anlama çabası içine girer. Türkiye'de popülizm üzerine yapılan araştırmaların büyük bir çoğunluğu Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hükümetleri ile Recep Tayyip Erdoğan'ın devlet başkanı sıfatıyla elinde bulundurduğu iktidarına odaklanır.⁸ Söz konusu çalışmalar, neoliberal çağda küresel anlamda yükselişe geçen sağ popülist siyasete odaklanırlar; çalışmaların bir kısmı sağ popülizmi tekil, diğerleri dünyadaki örnekleri ile karşılaştırmalı olarak ele alır. Bazı çalışmalar DP'den AK Parti'ye kadar süregelen sağ siyasal partilerin popülist politikalarını ve söylemlerini belli bir tarihsellik içerisinde aktarır. İlkay Sunar, DP dönemi popülizmine genel olarak ve belli bir

4 Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 323; Şerif Mardin, “Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?”, p. 187.

5 Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 488.

6 Dwight J. Simpson, “Development as a Process: The Menderes Phase in Turkey”, *Middle East Journal*, Vol. 19, No. 2 (Spring), 1965, p. 142.

7 Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi: İslam, Milliyetçilik ve Modernlik (1789-2007)*, çev. Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 306.

8 S. Erdem Aytaç-Ziya Öniş, “Varieties of Populism in a Changing Global Context: The Divergent Paths of Erdoğan and Kirchnerismo”, *Comparative Politics*, Vol. 47, No. 1, 2014, p. 41-59; Yüksel Taşkın, “Populism in Turkey: Historical and Contemporary Patterns”, *The Oxford Handbook of Turkish Politics*, ed. Güneş Murat Tezcür, Oxford University Press, Oxford, 2020, p. 275-293; Esin Kıvrak Köroğlu, “Chain” of Populism from the Democrat Party to the Justice and Development Party in Turkey, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 2016; Ezgi Elçi, “Politics of Nostalgia and Populism: Evidence from Turkey”, *British Journal of Political Science*, No. 52, 2022, p. 697-714; Ezgi Elçi, “The Rise of Populism in Turkey: A Content Analysis”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 19, No. 3, 2019, p. 387-408; Yunus Sözen, “Popular Will against Democracy: Populist Autocratization in Turkey”, *Reflektif: Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 1, No. 1, 2020, p. 9-29; Berk Esen-Şebnem Gümüşçü, “Rising Competitive Authoritarianism in Turkey”, *Third World Quarterly*, Vol. 37, No. 9, 2016, p. 1581-1606; Antonio Castaldo, “Populism and Competitive Authoritarianism in Turkey”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 18, No. 4, 2018, p. 467-487; Orçun Selçuk, “Strong Presidents and Weak Institutions: Populism in Turkey, Venezuela and Ecuador”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 16, No. 4, 2016, p. 571-589 etc.

tarihsellik içerisinde odaklanır.⁹ Popülizm genellikle demokrasi kavramı etrafında tartışılır ve çelişkili bir biçimde hem demokrasiyi geliştirir hem de demokrasi içerisinde otoriterleşmenin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Çok partili hayata geçişin temsili olarak da DP ve onun iktidarı Türkiye’de demokrasi tarihinin önemli bir uğrağını teşkil eder. Bu çalışmada da DP’nin popülist siyasetinin bir unsuru olan mülki idare düzenlemeleri üzerinde durulacak ve söz konusu düzenlemelerin popülist liderin halkla kurduğu bürokratik olmayan ve kişiselleşmiş ilişkisinin bir tezahürü olan patronaj sistemi ile ilişkisi analiz edilecektir.

Söz konusu ilişkinin analiz edilmesinde genellikle nitel araştırmalarda veri toplama yöntemi olarak sıklıkla başvurulan doküman ve literatür incelemesi tekniklerinden istifade edilecektir. Bu bağlamda bir yandan ilgili dönemdeki mülki idare düzenlemelerinin politika sürecine odaklanılarak kanun teklif metinleri, meclis komisyon raporları ve düzenlemelerin resmîyet kazandığı nihai kanun metinleri incelenecektir. Diğer yandan ise Türk siyasal hayatı literatüründeki DP dönemini konu edinen bilimsel çalışmalarda, mülki idare düzenlemelerinin politik arka planına yönelik izler sürülecektir. Bu kapsamda çalışmada ilk olarak popülizmin kavramsal çerçevesi çizilecek ve ardından dünyadaki tarihsel öncülleri aktarılacaktır. Ardından “bir seçkin ideolojisi olarak halkçılık” ve “DP’nin siyasal popülizmi” arasındaki fark ortaya koyularak, Türkiye’de popülizmin izi sürülecektir. Son olarak DP döneminde uygulanan mülki idare düzenlemeleri sıralanacak ve bunlar ile DP’nin patronaj sistemine dayanan popülizmi arasındaki ilişki tartışılacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve: Popülizm Nedir?

Popülizmin tarihine bakıldığında tarıma dayalı kırsal hareketlerin (kırsal radikalizm) başrolde olduğu görülür. Bu nedenle bazı düşünürler, popülizmi belli bir ekonomik ve toplumsal durumda ortaya çıkan bir toplumsal hareket olarak tanımlar; ancak tarımsal popülizmin dışında halkın doğrudan demokratik katılımını savunan ve belirli bir sosyoekonomik tabakaya dayanmayan siyasal popülizm de bulunmaktadır. Öyleyse popülizm farklı

9 İlkay Sunar, “Demokrat Parti ve Popülizm”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 8, ed. Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 2076-2086; İlkay Sunar, “Populism and Patronage: The Democrat Party and its Legacy in Turkey”, *II. Politico*, Vol. 55, No. 3 (Ottobre-Dicembre), 1990, p. 745-757.

toplumsal hareketlerde görülebilmektedir.¹⁰ Margaret Canovan, demokratik sistem baskın hâle geldiğinde popülizmin ideolojiye dönüştüğünü iddia eder ve popülist hareketin tek bir ideolojiden ibaret olmadığını da ekler. Popülistler, sıradan ve bütünlük halkın demokratik egemenliğini savunur ve onlar adına konuşurlar.¹¹ Cas Mudde ve Cristóbal Rovira Kaltwasser'a göre bir ideoloji olarak popülizm, iki homojen ve muhalif gruba bölünmüş bir toplum hayal eder.¹² Seçkin siyasetçilerin tam karşısında yer alan ve farklı türlerde ideolojilerden oluşan popülist hareketler, iktidar yapılarına karşı bir tepkidir.¹³ Bir tarafta ulusu temsil eden halk diğer tarafta halkı yöneten seçkinler bulunmaktadır ve popülist, yaptığı siyasetle halkın genel iradesini yansıtır. Bu anlamıyla popülizm dört temel kavramı içerir: İdeoloji, halk, seçkin ve genel irade. Halk ile seçkinler arasındaki karşıtlık ise ne sınıfa ne ırka ne de etnik ve dinî kimliklere dayanır; ahlak kavramı üzerine şekillenir. Halk saftır ve iyiyi temsil eder, yani kültürel olarak otantikdir; seçkinler ise yozlaşmıştır, halk için iyi olana göre hareket etmez ve otantikliği imlemez.¹⁴

Kurt Weyland, popülizmi tanımlamaya çalışırken siyasal-stratejik yaklaşımı benimser. Bu yaklaşıma göre kişiselleşmiş güçlü lider, siyasal stratejisi sayesinde iktidarını elde eder ve yürütür. Onun yönetsel iktidarı çok sayıdaki örgütlenmemiş takipçilerinin doğrudan, aracısız ve kurumlaşmamış desteğine dayanır. Liderin belirlemiş olduğu her şey halkın iradesi olarak kabul edilir. Weyland bu türden popülizmin Latin Amerika'da var olduğunu ileri sürer. Siyasal-stratejik popülist yaklaşımda kişiselleşmiş lider daha faydacı bir yaklaşımla yalnızca oyunu artırmaya odaklanır ve anlık kişisel kararlar alır. Bu nedenle hükümet etme gücünü kullanırken ve politika üretirken kişiselleşmiş liderin popülizmi; öngörülemez, güvenilmez ve düzensizdir. Kişiselleşmiş liderler iktidara gelebilme şanslarını artırabilmek için keyfi olarak fikirler ileri sürer ve

10 Margaret Canovan, *Populism*, Harcourt Brace Jovanovich, New York and London, 1981, p. 8-9. Cannovan, popülizmi tarımsal popülizm ve siyasal popülizm olarak ikiye ayırır. ABD'deki Halk Partisi'nin (*People's Party*) çiftçi radikalizmini, Doğu Avrupa Yeşil Yükselişi'nin köylü hareketini ve Rus *Narodnik* hareketinin entelektüel tarım sosyalizmini ilk grupta sayar. Siyasal popülizm ise şunlardan oluşur: Popülist diktatörlük (Peron örneği), popülist demokrasi (referandum ve katılım çağrısı), tepkisel popülizm (George Wallace ve takipçileri örneği) ve siyasetçilerin popülizmi (halkı birleştirmeyi hedefleyen ve ideolojik olmayan koalisyonlar örneği). Bkz.: Margaret Canovan, *Populism...*, p. 13. Pierre-André Taguieff, Canovan'ın bu ideal tiplerine bir yenisini eklemeye ihtiyacı duyar: Telepopülizm. Böylece neopopülistlerin günümüzde medya aracılığıyla seçmenlerini etkileyebildiğine dikkati çeker. Bkz.: Pierre-André Taguieff, "Le populisme et la science politique. Du mirage conceptuel aux vrais problèmes", *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, No. 56, 1997, p. 22-23.

11 Margaret Canovan, "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", *Political Studies*, No. 47, 1999, p. 4.

12 Cas Mudde-Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2017.

13 Margaret Canovan, "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", p. 4.

14 Cas Mudde yine de bazı siyasi aktörlerin farklı ideolojileri popülist siyasetlerine eklemeyerek ırka, sınıfa, etnik ve dinî kimliklere dayalı karşıtlıklar da kurabileceğini yadsımaz. Bkz.: Cas Mudde, "Populism: An Ideational Approach", p. 27-47.

kampanya vaatlerinde bulunurlar. Bu stratejik temelli popülizm tanımlaması içerisinde Avrupa'daki radikal sağ hareketlerin yer alması mümkün olmamakla birlikte, yalnızca oy toplamak için belli fikirleri araçsallaştıran sağ siyasetçiler, siyasal-stratejik popülistler olarak tanımlanabilirler.¹⁵

Francisco Panizza'ya göre toplumun belirli çatışmalardan meydana geldiği kabul edilirse, popülizm de “biz” (halk) ve “onlar” (halka yabancılaşmış seçkinler/siyasetçiler ya da ortak düşmanlar/teröristler gibi) arasındaki çatışmadan beslenir. Popülist liderler her zaman bir öteki yaratarak kolektif bir “biz” inşa etmeye çalışırlar. Öyleyse popülizm kimliklenme siyasetidir. Panizza da Weyland gibi popülistlerin kişiselleşmiş güçlü liderler olduklarını kabul eder ve liberal demokrasinin güçlü kurumları ile kontrol-denge mekanizmasının varlığını tehlikeye soktuklarını ekler.¹⁶ Ernesto Laclau, popülist siyaset çerçevesinde oluşan kimliklerin iktidar ilişkisi içerisinde söylemsel olarak üretildiğini iddia eder. Popülizm, halk ve iktidar arasındaki çatışma içerisinde kullanılan siyasal stratejilerin farklı siyasal sınırlar yaratıp durması sayesinde varlığını devam ettirebilir. Diğer bir deyişle popülizm, ancak popüler bir özne inşa eden bir dizi politik-söylemsel pratik varsa mümkündür ve böyle bir öznenin ortaya çıkmasının ön koşulu ise toplumsal olanı iki kampa bölen bir iç sınırın inşasıdır.¹⁷ Pierre Ostiguy, ilişkisel yaklaşımı benimseyerek popülizmin siyasal lider ve takipçileri arasındaki siyasal ilişkinin özgün bir biçimi tarafından şekillendiğini ileri sürer. Söz konusu ilişkinin sosyo-kültürel bir içeriği olduğunu ve henüz temsil edilmeyen ama çoğunluğu oluşturan, sessiz ve otantik “öteki” yaratımını da kapsadığını iddia eder. Bu nedenle ona göre popülizm, ideolojiden ziyade kimlik yaratımı ile ilgilidir.¹⁸

Benjamin Moffit ve Simon Tormey gibi bazı sosyal bilimciler Mudde, Canovan, Weyland ve Laclau gibi sosyal bilimcilerin aksine popülizmin ideolojik, söylemsel ya da stratejik olarak tanımlanmasının çağdaş popülizmi anlamak için yetersiz kaldığını düşünürler. Bu nedenle siyasal tarz kavramını kullanmayı tercih ederler.¹⁹ 1990 sonrası popülizmi siyasal bir tarz olarak tanımlayan Moffit, popülizmin performatif yönüne

15 Kurt Weyland, “Populism: A Political-Strategic Approach”, *The Oxford Handbook of Populism*, eds. Cristóbal Rovira Kaltwasser-Paul Taggart-Paulina Ochoa Espejo-Pierre Ostiguy, Oxford University Press, Oxford, 2017, p. 48-72.

16 Francisco Panizza, “Introduction: Populism and the Mirror of Democracy”, *Populism and the Mirror of Democracy*, ed. Francisco Panizza, VERSO, London, 2005, p. 1-31.

17 Ernesto Laclau, “Populism: What’s in a Name?”, *Populism and the Mirror of Democracy*, ed. Francisco Panizza, VERSO, London, 2005, p. 32-49.

18 Pierre Ostiguy, “Populism: A Socio-Cultural Approach”, *The Oxford Handbook of Populism*, eds. Cristóbal Rovira Kaltwasser-Paul Taggart-Paulina Ochoa Espejo-Pierre Ostiguy, Oxford University Press, Oxford, 2017, p. 73-98.

19 Benjamin Moffit-Simon Tormey, “Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style”, *Political Studies*, No. 62, 2014, p. 381-397.

odaklanır. Siyasal tarz, siyasal alandan gündelik hayata kadar uzanan, iktidarı elde etmek ve yönlendirmek için izleyicilerine sembolik anlamlar ileten performans repertuvarlarıdır.²⁰ Söz konusu repertuvar popülist lider ile takipçileri/halk arasındaki siyasal ilişki hakkında fikir verir.²¹

Moffit'e göre popülizm demokratik ve demokratik olmayan eğilimler içerisinde birbirinden farklılaşan birer siyasal tarz olarak belirir. Dolayısıyla popülizm oldukça değişkendir; kesin değildir, muğlaktır.²² Amerikan ve Fransız Devrimleri ile ortaya çıkan modern demokrasi, halkı hem siyasal iktidarın kaynağı hem de egemen olarak kabul eder. Dolayısıyla yöneten ve yönetilen arasında bir uçurum varsaymaz; ancak pratikte halkın seçkin yöneticiler tarafından temsil edilemediği gerçeği söz konusudur. Bu noktada popülistler, yönetimi yeniden halka kazandırma gayesinde oldukları söylemi ile ortaya çıkarlar. Popülistlere göre bir siyasal parti ya da lider genel iradeyi yansıtabilmelidir. Referandum ve plebisiter demokrasi çağrısı ile halkın doğrudan katılımının gerçekleştirilmesi amaçlanır. Öyleyse popülizm demokratikleştirici bir unsur olarak görülebilir. Yine de onun tekçi bir bakış açısına sahip olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Popülizm, genel iradeyi homojen bir varlık olarak kabul eder ve bu nedenle otoriterleşme eğilimi sergileyebilir. Popülist hareketleri destekleyenler genellikle liderle kişiselleşmiş bir bağ hissederler; çünkü lider onlarla doğrudan iletişim kurar ve onun, halkın sesi olduğuna inanılır.²³

Popülizmin genellikle demokratik sistemlerde ortaya çıktığı düşünülür. Canovan popülizmin demokratik sistemlerde ortaya çıkmasını demokrasinin iki çelişkili yüzü arasındaki gerilime bağlar: Özgürleştirici (*redemptive*/romantik) ve pragmatist (akılcı ütopya). Bu iki yüz arasındaki uçurum ne kadar büyükse, popülist siyaset demokratik toplumlarda kendine yer bulabilir. Pragmatik demokrasi, hükümet demokrasisine ve iktidarı kuran, etkin hâle getiren ve onu kontrol eden kurumların varlığına dayanır; düzen ve istikrar yanlısıdır. Özgürleştirici demokrasi ise halkın genel iradesinin kendiliğinden gerçekleşeceği fikrine dayanır; kurum karşıtıdır. Popülistler, pragmatik demokrasinin bürokratik kurumlarına siyaseti daha kişisel bir deneyime dönüştürmeyi vaat eden karizmatik liderleri güçlendirerek tepki verirler. İktidarın kötü politikalarına karşılık popülistler, yeni politikalarının daha iyi bir dünya yaratacağı söylemini inşa ederler. Bu söylem ile daha iyi bir demokrasi sözü verirler.²⁴

20 Benjamin Moffit, *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*, Stanford University Press, Stanford, 2016, p. 149.

21 Benjamin Moffit-Simon Tormey, "Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style", p. 381-397.

22 Benjamin Moffit, *The Global Rise of Populism*, p. 149-150.

23 Cas Mudde-Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very...*, p. 9-43.

24 Margaret Canovan, "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", p. 3-14.

Benjamin Arditi, popülizmi demokrasinin gölgesi olarak gören Canovan'ın bu tezini geliştirir. Ona göre popülizm, demokrasinin ne vazgeçilmez bir parçasıdır ne de ona bağlıdır; demokratik hükümetlerde ortaya çıkan bir hayalet (ziyaret eden ve avlayan) biçimidir. Popülizmin belirgin üç özelliği vardır. İlk popülizm izleyici katılımına dayanır. Siyasal liderler, kitle iletişim araçları aracılığıyla izleyicilerle etkileşim kurarlar ve medya aracılığıyla sergiledikleri performanslar sayesinde izleyicilerin oyunu toplayabilirler. Dolayısıyla popülizm medya temelli özgün bir temsiliyet biçimidir. Böylece siyasal kurumları aşan bir liderlik ortaya çıkar ve liderle halkın doğrudan teması sağlanır. Popülizmin ikinci özelliği kullandığı dilin nezaketsiz olmasıdır. Kurumsal siyasetin ritüelleri ve görgü kuralları görmezden gelinir, sokak şiddeti araçsallaştırılır. Popülizm hayaleti bu aşamada rahatsız edici düzeye ulaşır. Üçüncü aşamada popülizm hayaleti artık siyasal demokrasiyi “avlamak” için gelir. Başka bir ifadeyle popülizm demokrasiyi etkisiz kılar: Kuvvetler ayrılığı ortadan kalkar ve otoriter liderlik tipi ortaya çıkar. Liderin kararları sorgulanmaz ve eleştirilmez. Halkın korkuları ise manipüle edilir.²⁵ Popülizm belirginleştikçe, demokrasinin kapsayıcılığı dışlayıcılığa doğru evrilir.²⁶

Görüldüğü üzere genellikle demokrasiyle ilişkilendirilen popülizmin evrensel tanımını yapmak pek mümkün değildir. Tarihsel ve kültürel farklılıklara göre dünyanın farklı yerlerinde farklı şekillerde deneyimlenen popülizmi genel olarak siyasal iktidarı elde etmeyi amaçlayan siyasal aktörlerin, siyasal sahnede halkın genelinin desteğini alabilmek için sergilediği performanslar bütünü olarak görmek gerekir. Popülist lider, kitle iletişim araçları aracılığıyla etkileşim hâlinde olduğu izleyicilerinin taleplerine açık ve onların duygularına hitap eden birçok strateji geliştirir. Bu nedenle aracı kurumların etkisinin azaltıldığı daha kişiselleşmiş bir ilişki biçimini tercih eder. Elbette söz konusu performansını sergilerken yozlaşmış ve halktan uzaklaşmış iktidar ile gerçek/otantik halk arasında kimliksel olarak bir karşıtlık da kurar. Bu bağlamda popülizmin, halkın tüm kesimleriyle birlikte temsil edilebilmesini ve doğrudan siyasal katılımını sağlayabildiği ölçüde demokratikleşmeye katkı sunduğu; kişiselleşmiş güçlü liderlerin etrafında birleşmiş ve imal edilmiş/biçimlendirilmiş iradesi²⁷ olan bir kitlenin varlığında ise otoriterleşme eğilimi gösterdiği iddia edilebilir. İktidar ilişkileri içerisinde siyasal alanın

25 Benjamin Arditi, *Politics on the Edges of Liberalism: Difference, Populism, Revolution, Agitation*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007, p. 51-53.

26 Esin Kıvrak Köroğlu, “Chain” of Populism..., p. 100.

27 Bu kavram, Schumpeterci bir anlamda kullanılmaktadır. Joseph Schumpeter, mevcut demokrasilerde siyasal partilerin kâr peşinde koşan birer ticarethane mantığıyla işlediğini ve en fazla oyu toplamak için siyasal lideri çeşitli reklamlarla pazarlamaya çalıştığını iddia eder. Seçmenlerden oluşan kitle edilgendir ve siyasi tercihleri kitle iletişim araçları aracılığıyla önceden siyasi aktörler tarafından belirlenmiştir. Dolayısıyla kitle kendi özgür iradesi ile seçimde bulunamaz. Bkz.: Joseph Schumpeter, *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, çev. Hasan İlhan, Alter Yayınları, Ankara, 2012.

etkileşim hâlindeki tüm aktörleriyle (siyasetçiler ve halk) birlikte popülizmin anlamını sürekli olarak yeniden kurduklarını söylemek mümkündür. Popülizmin tarihsel öncülleri ve prototiplerine bakıldığında, popülist siyasetin inşa sürecinin hiçbir zaman tamamlanmayacağı ve farklı bakış açılarıyla sürekli yeniden tanımlanmasını zorunlu kılacağı görülecektir. Çalışmanın konusunu DP Dönemi'nde uygulanan popülist siyaset oluşturduğundan bundan sonraki bölümde dünyada popülizmin 1960'lara kadar süregelen örneklerine odaklanılacaktır.

2. Popülizmin Tarihsel Öncülleri

19. yüzyıldan günümüze farklı ideolojiler ve siyasal konumlarla kesişen çeşitli sayıda popülist politikaların ve söylemlerin varlığı söz konusudur. Modern bir olgu olan popülizm; Sanayi Devrimi, Amerikan ve Fransız Devrimlerinin sonucunda meydana gelen toplumsal, ekonomik ve siyasal değişimlerin yaşandığı bir dönemde ortaya çıkar.²⁸ Popülizm kavramının tarihine baktığımızda bizi, köylülerle birlikte sosyal devrim gerçekleştirilmeyi öngören 1840-1880 yıllarının Rus *Narodnik* hareketine; ABD'de Güney, Orta Batı ve Doğulu küçük çiftçiler tarafından desteklenen ve büyük işletmelerin tekeline karşı savaştan Halk Partisine (*People's Party*) (1891-1908); Latin Amerika'daki 1930'dan 1963'a kadar süren hareketler ve rejimlere götürür. Tüm bu tarihsel örneklerin aktörleri birbirlerinden oldukça farklılardır.²⁹ Dünyadaki ilk popülist hareket olarak kabul edilen Rus *Narodnik* (*narod* Rusçada halk anlamına gelir) hareketinin önderleri, idealist Rus gençlerini seçkinler ile köylüler arasında köprü olmaya çağırır ve köylülerin bilinçlenmesinin ana motoru olarak görürler; bu girişim, devlete karşı olan ve tarım sosyalizmini savunan bir harekettir.³⁰ Köylüleri feodallerden ve tarımın ticarileşmesinden korumayı amaçlayan söz konusu hareket, kentli aydınların "Halka Doğru" anlayışına dayanır ve halkı seçkin karşıtlığında mobilize etmeye çalışır.³¹

28 Esin Kıvrak Köroğlu, "Chain" of Populism..., p. 36.

29 Michel Wieviorka, *Le Front national entre extrémisme, populisme et démocratie*, Éditions de la maison de sciences de l'homme, Paris, 2013, p. 9-10.

30 Margaret Canovan, *Populism...*, p. 59-97; Esin Kıvrak Köroğlu, "Chain" of Populism..., p. 34-46; Paul Taggart, *Concepts in the Social Sciences: Populism*, Open University Press, Buckingham, 2000, p. 46. Çin popülizmi de Rus *Narodnik* hareketinden esinlenir. 20. yüzyılın başında Sun Yat-sen köylücülüğü Çin'e uygulamayı dener ve sınıfsız bir topluluk idealini benimser. Sun Yat-sen'in ulusalcı ve cumhuriyetçi popülizmi anti-empyralist, halk egemenliği, parti ve parlamento sistemi ile seçme ve seçilme hakkına dayanmaktadır. Çin deneyimi, popülizmin bir yaşam biçimi olarak benimsenmesini içerir. Böylece bir ailenin değil halkın egemenliğinin sağlandığı demokratik bir siyasal sistemi öngörür. Çin Halk Cumhuriyeti söz konusu ilkeler üzerine inşa edilir. Bkz.: Esin Kıvrak Köroğlu, "Chain" of Populism..., p. 43-45.

31 Cas Mudde-Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very...*, p. 32-33.

Rus popülizmi (*Narodnik* hareketi) aydınların köylüleri harekete geçirmesine dayanırken, ABD'deki popülist hareket tamamen tarımda çalışanların arasında yaygınlık gösterir ve hareketi başlatan karizmatik bir lider yoktur. Çiftçi radikalizmini savunan ve devletin ekonomik alana müdahalesini destekleyen Halk Partisi ABD'de pamuk üreticilerinin ilgisini toplar. Parti, seçkin karşıtı ve halk yanlısı bir söylemi inşa ettiği için popülist bir parti olarak kabul görür.³² Söz konusu popülist hareket, ülkede Kuzey ile Güney arasındaki ekonomik eşitsizliğe karşı bir tepki olarak da görülebilir: Güney'deki pamuk üreticileri, endüstriyelmiş Kuzey'in siyasal ve ekonomik iktidarı ile temsiliyete dayalı parti sisteminin başarısızlığına karşı harekete geçer.³³ 20. yüzyılda özellikle erken Soğuk Savaş döneminde popülizm, komünizm karşıtlığı ile el ele gider ve daha muhafazakârlaşır; daha çok sağ siyaset popülizme başvurur. Bu dönemde halk kavramının içeriği orta sınıfı ve tüm Hristiyanları da kapsayacak şekilde genişletilir.³⁴ 19. yüzyıldakiyle benzer şekilde, seçkinlerin büyük bir kısmını yine Kuzey Amerikalı büyük iş insanları ve siyasetçileri oluşturur; ancak iyi eğitim almış kültürel seçkinler daha baskın hâle gelir. Yükseköğrenim görmüş ve kültürel sermaye sahibi söz konusu liberal seçkinler, popülistlere göre Amerikan değerleriyle örtüşmeyen fikirleriyle bürokrasi, yargı ve siyaseti yozlaştırmaktadır. 19. yüzyıldan bu yana ABD'de görülen popülist hareketler genellikle spontane bir şekilde ortaya çıkarlar; bölgesel ve zayıf bir örgütlemeye sahiptirler.³⁵

Latin Amerika popülizminin merkezinde kişiselleşmiş liderler ve onların fikirleri bulunur. Bu nedenle de genellikle otoriterleşme eğilimi gösterir.³⁶ Bu coğrafyada ortaya çıkan ilk dalga popülizm 1929 ekonomik krizine dayanır ve 1960'ların bürokratik otoriter rejimlerinin ortaya çıkmasıyla sona erer.³⁷ Bu dönemin popülist liderleri, alt sınıflara ekonomik refah ve siyasal katılım vadederek büyük kitleleri peşlerinden sürükleyebilirler (kitle demokrasisi). Korporatist sistem sayesinde, kitleler kontrol altında tutulabilir.³⁸ Sanayileşme ve kırdan kente göçün yaratmış olduğu toplumsal sorunlara odaklanan ilk dalga popülizmi, çalışan sınıf yerine halk kavramını kullanmayı tercih eder.³⁹ İlk dönem popülizmi; devlet destekli sanayileşme, ulusalcı ekonomi politikaları ve çok sınıflı

32 Margaret Canovan, *Populism...*, p. 30-51; Esin Kıvrak Köroğlu, "Chain" of Populism..., p. 13-46; Paul Taggart, *Concepts in the Social Sciences...*, p. 25-26.

33 Paul Taggart, *Concepts in the Social Sciences...*, p. 29-39.

34 Cas Mudde-Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very...*, p. 24-26; Paul Taggart, *Concepts in the Social Sciences...*, p. 27.

35 Cas Mudde-Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very...*, p. 22-26.

36 Paul Taggart, *Concepts in the Social Sciences...*, p. 59-65.

37 Cas Mudde-Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very...*, p. 28.

38 Robert R. Barr, *The Resurgence of Populism in Latin America*, Lynne Rienner Publishers, London, 2017.

39 Cas Mudde-Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very...*, p. 28-29.

koalisyonu savunan karizmatik liderleri içerir.⁴⁰ Latin Amerika’da tüm popülistler “biz” ve “onlar” arasında bir ayırım yaparlar; hepsi kendi döneminin seçkinlerini şiddetli bir şekilde eleştirir ve karşılarına halkı koyar. Yozlaşmış sistemin dışladığı halkın adına ko-nuştuklarını ve onlar için ülkeyi yeniden kurduklarını ileri sürerler.⁴¹

Popülizm, her ne kadar 19. yüzyılda ortaya çıkmış olsa da Avrupa’da ancak 1970’lerde yaygınlaşır ve 1990’larda gerçek anlamda siyasal bir güç kazanır. Özellikle Doğu Avrupa’da popülizm, demokrasiye geçişin doğal bir ürünü olarak belirir. Erken 20. yüzyılda Avrupa demokrasisinde burjuva hareketi yoğun şekilde hissedilir ama Rusya ve ABD’deki gibi köylü ya da çiftçi hareketine rastlamak mümkün değildir.⁴² Doğu Avrupa’da bu dönemde irili ufaklı kent soylularına karşıt ve kendi aile çiftliklerini koruma-ya çalışan köylü hareketleri bulunmaktadır; ancak siyasal bir güce dönüşemezler.⁴³ Özellikle iki dünya savaşı arası dönemde ekonomik krizin etkisiyle yükselen popülist hareketlerin de faşist hareketlere evrildiği görülür. Öyleyse başlangıçta Avrupa’da popü-lizmin milliyetçilikle el ele gittiği, dolayısıyla radikal sağ popülist hareketin başlangıçta var olduğu söylenebilir.⁴⁴ Mudde ve Kaltwasser, Avrupa’da baş gösteren söz konusu fa-şist hareketlerin popülist değil de ideolojik olduklarını iddia ederler; çünkü halktan zi-yade yüceltilen lider, ırk ve devlettir.⁴⁵ İkinci Dünya Savaşı sonrasında liberal ekonomi-nin hâkim olduğu Batı Avrupa’da siyasal, ekonomik ve toplumsal istikrar dönemi yaşanır;⁴⁶ faşizm ve komünizm ise korkulu rüyaya dönüşür. Doğu Avrupa, Sovyet ko-münist rejiminin kontrolündedir. Böyle bir ortamda Fransa’da tarım sektörünün mer-kezileşmesi ve siyasallaşmasına karşı muhafazakâr bir tepki olarak popülist *poujadism*⁴⁷ hareketi ortaya çıkar.

Tüm bu farklı uygulamalarıyla birlikte popülist, genel olarak halkın çıkarını seçkin iktidarına karşı savunan kişi olarak belirir ve genellikle ekonomik, toplumsal ve siyasal kriz dönemlerinde ortaya çıkar. Halkın kapsamını oldukça geniş tutan popülist liderler genellikle yerli ve millî sembolik ya da folklorik değerleri halkın desteğini kazanmak için kullanırlar. Türkiye’de popülizm tarihi geç Osmanlı dönemine kadar uzansa da

40 Robert R. Barr, *The Resurgence of Populism...*, p. 10-12.

41 Robert R. Barr, *The Resurgence of Populism...*, p. 15-16.

42 Esin Kıvrak Köroğlu, “Chain” of Populism..., p. 35-48.

43 Cas Mudde-Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very...*, p. 33.

44 Esin Kıvrak Köroğlu, “Chain” of Populism..., p. 48.

45 Cas Mudde-Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very...*, p. 33.

46 Esin Kıvrak Köroğlu, “Chain” of Populism..., p. 49.

47 *Poujadism*, Tüccar ve Çiftçileri Savunma Birliği’nin (*Union for the Defense of Traders and Artisans*) lideri Pièrre Poujade’dan gelir. Yalnızca 1956 seçimlerine katılabilen bu parti sayesinde *poujadism* Fransa’da popülizm ile aynı anlamda kullanılır. Bkz.: Cas Mudde-Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very...*, p. 34.

çağdaş anlamıyla popülist politikaların, performansların, söylemlerin ve stratejilerin demokrasiye geçişin önemli bir göstergesi olan çok partili siyasal hayatın başladığı 1946 yılında belirginleştiğini söylemek gerekir. Bu dönemle birlikte bir siyasal tarz olarak patronaj ilişkilerinin de popülist siyasete damgasını vurduğu ileri sürülebilir.

3. DP Dönemi: Aydın Popülizminden Siyasal Popülizme

19. yüzyılın ortalarında Osmanlı milliyetçi aydınlarının⁴⁸ halka, köycülüğe, Anadoluculuğa ve Türkçülüğe vurgusu ile başlayan popülizm; Cumhuriyet kurulduğunda ulusal halk egemenliği ve cumhuriyetçilik ile birlikte homojen bir halk kitlesi yaratımını kabul eden “halkçılık” olarak varlığını devam ettirir.⁴⁹ Osmanlı aydınlarının önderliğini yaptığı “Halka Doğru” hareketi, Panslavizm ve Rus popülizminden etkilenen göçmen Türkler ve Balkan aydınları sayesinde Osmanlı topraklarına ulaşır. Böylece Türkiye’de popülizmin öncül bir tipolojisi olan aydın popülizmi belirginleşir. Türkiye’de geciken kapitalizmin kendiliğinden burjuva sınıfını yaratamamasına bağlı olarak halkçılık, Osmanlı aydınları eliyle benzer dönemlerde ortaya çıkan popülizmin özgül bir biçimi olarak kabul edilebilir.⁵⁰ Bu anlamıyla Osmanlı popülist (halkçılık) anlayışı, Rus *Narodnik* hareketi ile benzerlik gösterir. Fransız Devrimi’nin yaydığı milliyetçilik ideolojisi de halkın seçkin aydınlarla birlikte bir duygu etrafında birleşmesini sağlar.⁵¹ Türk Yurdu Cemiyetinin “Halka Doğru” yayını aracılığıyla yaydığı düşünceler etrafında örgütlenen aydınlar, halka ulaşarak halk ile aydınlar arasındaki uçurumu kapatmayı amaçlarlar. Onlara göre halk ve aydınlar birlikte yeni bir rejimin kurulmasını sağlayacaktır. Söz konusu yaklaşım, dinî aidiyetleri imleyen millet kavramının yerini daha seküler bir kavram olan ulusa bırakmasını gerektirir. Monarşik rejime karşı reaksiyoner olarak benimsenen halkçılık fikri, İkinci Meşrutiyet’in entelektüel kaynağı hâline gelir; 1920’lerde ise büyük bir değişime uğrar. Bu tarihten itibaren halkın, rejimin sahibi olduğu fikri kabul edilir ve Kurtuluş Savaşı boyunca halkın bu fikir etrafında mobilize edilmesi sağlanır.⁵²

Halkçılık ile bağlantılı olarak, ilkin “hâkimiyet-i milliyet” ve “irade-i milliyet” kavramları kullanılmaya başlanır; çünkü henüz ülke demokrasi için hazır değildir. 1921’de halkçılık, ulusal egemenlik ve beraberlik anlamında iç politikanın temel unsuru hâline

48 Ziya Gökalp, Ali Canip, Köprülüzade Mehmet Fuad, Rıza Tevfik ve Ömer Seyfettin gibi.

49 Esin Kıvrak Köroğlu, “Chain” of Populism..., p. 14; İlkay Sunar, “Demokrat Parti ve Popülizm”, s. 2078; Zafer Toprak, “Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları”, *Tarih ve Demokrasi-Tarik Zafer Tunaya’ya Armağan*, Cem Yayınları, İstanbul, 1992, s. 41-65.

50 Zafer Toprak, “Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları”, s. 41-65.

51 Zafer Toprak, “Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları”, s. 41-65; Esin Kıvrak Köroğlu, “Chain” of Populism..., p. 122.

52 Esin Kıvrak Köroğlu, “Chain” of Populism..., p. 121-123.

gelir; 1950'lere kadar demokrasi ile birlikte anılmaz. 1923'te CHP kurulur ve halkçılık yeni ülkenin benimseyeceği temel ilkelerden biri olarak tercih edilir.⁵³ Söz konusu halkçılık daha ziyade asker-sivil bürokratlardan oluşan seküler seçkinlerin tercih ettiği pek de demokratik olmayan halka rağmen halkçılığı imler.⁵⁴ Bu anlamıyla tek parti iktidarının halkçılığı, halkın vesayetini beraberinde getirir. Toplumun muasır medeniyetler düzeyine ulaşması, asker-sivil bürokratların/aydınların halk adına yapıp etmelerine bağlıdır. Halkı temsil eden merkezîyetçi tek parti etrafında örgütlenmiş söz konusu aydınlardır.⁵⁵

İkinci Dünya Savaşı sonrasında tüm dünyada otoriter rejimler ortadan kalkar ve yeni bir demokratik döneme geçilir. Bu tarihten itibaren popülizm, demokrasi kavramı ile birlikte anılır hâle gelir ve Zafer Toprak'ın deyimi ile Türkiye'de 1950 yılından itibaren aydın popülizminden siyasal popülizme, diğer bir deyişle halkçılıktan popülizme geçilir. Aydın popülizmi, ulusal değerleri Anadolu'nun kır hayatında arayan ve sınıfı yadsıyan küçük burjuva popülizmi iken; siyasal popülizm, halkın demokratik taleplerde birleşmesini sağlayan ve meşruiyetini topyekûn halkın iradesine (oy kullanmaya indirgenmiş irade) bağlayan siyasi liderlerin popülizmidir.⁵⁶ Sunar, 1950 öncesi halkçılığın, gerçek anlamıyla popülizm olmadığını iddia ederken, yine Türkiye'de 1950'li yılların, popülist siyasetin kırılma noktalarından olduğuna işaret eder.⁵⁷ Kitleleri peşinden sürükleyen siyasal popülizm, tek parti rejiminin resmî halkçılığına karşı konumlanır.⁵⁸ Popülizm üzerine yapılan çalışmalar, Türkiye'de popülist siyaseti 1950'de DP'nin iktidar olmasıyla başlatırlar.⁵⁹

1945'te onaylanan Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'na karşı, CHP içerisinde muhalefet yükselir. Söz konusu muhalefet nedeniyle Refik Koraltan partiden ihraç edilir. Koraltan'ın ihracına karşılık Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'na muhalefet eden diğer üç vekil Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü partiden ayrılır. 7 Ocak 1946'da DP resmî olarak kurulur.⁶⁰ Yüksel Taşkın, DP'yi seçkin karşıtı ama CHP içerisinde çıktığı için de sisteme dışsal olmayan; halkla kişiselleşmiş bir bağ kuran popülist bir

53 Esin Kıvrak Köroğlu, "Chain" of Populism..., p. 124-129.

54 Yüksel Taşkın, "Populism in Turkey: Historical and Contemporary Patterns", p. 278.

55 İlkay Sunar, "Demokrat Parti ve Popülizm", s. 2078.

56 Zafer Toprak "Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları", s. 41-65.

57 İlkay Sunar, "Demokrat Parti ve Popülizm", s. 2077.

58 Toygar Sinan Başkan, "Halkçılık ve Popülizm Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları", *Mülkiye Dergisi*, C. 41, No. 1, 2017, s. 167.

59 Yüksel Taşkın, "Populism in Turkey: Historical and Contemporary Patterns", p. 278.

60 Esin Kıvrak Köroğlu, "Chain" of Populism..., p. 143-144.

parti olarak tanımlar.⁶¹ DP, 1946-1950 yılları arasında demokrasi vurgusu içeren popülist siyaseti ile birlikte halkın desteğini kazanır ve 1950 seçimlerinde iktidara gelir.

DP mevcut rejimden memnun olmayan her kesimden insanı birleştirebilen bir parti olarak büyük halk kitlesini ortak demokratik taleplerde buluşturabilir.⁶² DP toplumun devletle bütünleşmesini ve ekonomik kalkınmanın geniş toplumsal tabana yayılmasını hedefler.⁶³ Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda CHP hükümetinin kültürel, siyasal ve ekonomik modernleşmeyi Avrupalılaştırarak gerçekleştirmesinin tersine, DP Amerikanvari bir modernleşmeyi seçer. Söz konusu modernleşme merkez sağın muhafazakârlaşma eğilimini de kolaylaştırır; kültürel modernleşmeyi önemsemez ve ekonomik gelişmişliğe odaklanır.⁶⁴ Çünkü kültürel değişim zaten ekonomik kalkınma ile sağlanacaktır.⁶⁵ Böylece DP halkın gündelik ihtiyaçlarına cevap verebileceğini iddia eder. Tüm bu iktisadi gelişmişlik söylemi çerçevesinde, kamu iktisadi teşebbüsleri tarafından ve devlet sübvansiyonları ile gerçekleştirilen ulaşım, haberleşme ve bayındırlık gibi alt yapı yatırımları halka hizmet olarak sunulur. Kamu hizmeti olarak sunulan bu hizmetlere aynı zamanda kültürel ve kutsal anlamlar atfedilir.⁶⁶

Popülistler, genellikle folklorik simgeler kullanarak halkın desteğini kazanırlar. Her ne kadar siyasal İslam'ı popülist siyasetinin ideolojisi olarak belirlememiş olsa da DP, İslam ile bezenmiş folklorik öğeleri kimliklenme siyasetinin bir parçası olarak kullanır. Daha iktidarının başında Arapça ezanın önünü açması, bu tutumun en temel göstergelerinden biridir.⁶⁷ DP'nin kurucu kadroları, hayat tarzı açısından CHP'nin klasik seçkinlerinden ayrılmasalar da, özellikle kırsal alanlarda yaşayan kitlelerin dinî hassasiyetlerini hiç göz ardı etmezler.⁶⁸ Dolayısıyla DP'yi kuran muhalifler, dönemin resmî ideolojisini topyekûn bir sorgulamadan ziyade tek-parti iktidarının halkçı söylemine “*halkın siyasal katılımını da içeren popülist bir yorum getirirler.*”⁶⁹ DP iktidarı, o güne değin siyasal hayattan tecrit edilen geniş halk kitlelerine, devlet nezdinde bir anlam ifade ettiklerini hissettirir ve köylere kadar örgütlenerek halkın bizzat ayağına gider. Bu strateji, halk nazarında etkileyici olur; çünkü halk ilk kez, kendisini küçümsemeyen ve hayat tarzı

61 Yüksel Taşkın, “Populism in Turkey: Historical and Contemporary Patterns”, p. 279.

62 Esin Kıvrak Köroğlu, “*Chain*” of Populism..., p. 142.

63 İlkay Sunar, “Demokrat Parti ve Popülizm”, s. 2082.

64 Yüksel Taşkın, “Populism in Turkey: Historical and Contemporary Patterns”, p. 279.

65 İlkay Sunar, “Demokrat Parti ve Popülizm”, s. 2082.

66 Yüksel Taşkın, “Populism in Turkey: Historical and Contemporary Patterns”, p. 280.

67 Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze*, İmge Yayınları, Ankara, 2013, s. 26.

68 Geoffrey Lewis, “The End of the First Republic”, *The World Today*, Vol. 16, No. 9 (September), 1960, p. 378.

69 İlkay Sunar, “Demokrat Parti ve Popülizm”, s. 2080.

itibariyle de kendisine daha benzer bir kitleyi siyaset arenasında görmüş olur. Diğer bir deyişle, siyasette modernist seçkinlerin yerini girişimci orta sınıf grupları alır.⁷⁰ Tevfik Çavdar'ın aşağıdaki ifadeleri, dönüşümün tasviri açısından oldukça çarpıcıdır:

“Cumhuriyet tarihinde ilk kez meclis üyeleri yani milletvekilleri ile seçmen barışmıştı. Anadolu'nun herhangi bir yöresinden Ankara'ya gelen kişi, yöre milletvekilini bulabiliyor; derdini anlatabiliyor; nihayet TBMM'ye girebiliyordu. Tek Parti devrinin seçkinci, halkı, köylüyü, küçük gören tavrını anımsayanlar için olanlar adeta bir devrimdi. Bu durum şehirlerin ana caddelerine, Ankara'da Yenışehir tarafına zor geçebilen çarıkli, poturlu köylüler için masallar kadar inanılmaz bir yaklaşımdı.”⁷¹

DP'nin siyasi propagandasının dönemin seçkinlerine karşıtlığı kapsayan bir popülizm içerdiği kabul edilebilir: Halkın karşısına asker-sivil bürokrat aydınlar yerleştirilir. DP'nin 1950 seçimlerinde kullandığı “*Yeter! Söz Milletin*” sloganı tam da Kemalist seçkin hükümetine karşı geliştirmiş olduğu bir söylemdir.⁷² Bu dönemden itibaren devlet seçkinlerinin (asker-sivil bürokrat aydınlar) yerini siyasal seçkinler alır. Siyasal seçkinler, devlet seçkinlerinin temsil ettiği devlet iradesinin karşısına millî iradeyi koyar.⁷³ Millî iradeyi doğrudan temsil eden de DP'dir.⁷⁴ DP için millet; iyinin, doğrunun, güzelin aranması gereken asli kaynaktır;⁷⁵ ancak yine de millete seçmen olmanın ötesinde bir öznellik atfedilmez.⁷⁶ Bu bağlamda millet, meşruiyetin kaynağı; millî irade de söz konusu meşruiyetin kendisidir. Zaten DP popülizminin temel söylemi, ceberrut devlet-mazlum millet ikiliğine dayanır.⁷⁷ Tek parti döneminde milletin haklarının gasp edildiğini ve kendisinin bu hakları savunduğunu ileri süren DP, kendi iktidarıyla birlikte aslında milletin iktidara geldiğini, dolayısıyla da kendisine yöneltilecek her türlü hareketin doğal olarak milletin kendisine yöneltileceğini iddia etmeye başlar.⁷⁸ Kaldı ki, devlet-millet uyumunun, millî iradeye hizmet edecek bir bürokrasi ile sağlanabileceği argümanının

70 Kemal H. Karpat, “Political Developments in Turkey, 1950-70”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 8, No. 3 (October), 1972, p. 358.

71 Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi...*, s. 46.

72 Yüksel Taşkın, “Populism in Turkey: Historical and Contemporary Patterns”, p. 278. 2023 genel seçimlerinden önce bu sefer altı siyasal partinin katılımı ile oluşturulan Millet İttifakı aynı sloganı (*Yeter! Söz Milletin*) halkta benzer bir duygunun oluşmasını sağlamak amacıyla kullanır. İttifaka göre sağ siyasetin uzantısı olan AK Parti iktidarı ve dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan artık halktan uzaklaşmış ve demokratik kurumlara zarar vermiştir. İttifak bu yolla siyasal iktidarın seçkinleştiği ve millet iradesini temsil edemediği imajını yaratmayı hedefler.

73 Metin Heper-E. Fuat Keyman, “Double-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 34, No. 4, 1998, p. 261.

74 İlkay Sunar, “Demokrat Parti ve Popülizm”, s. 2084.

75 Taner Demirel, “Demokrat Parti”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Liberalizm*, C. 7, ed. Murat Yılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 502.

76 Tanıl Bora, *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 534.

77 H. Bahadır Türk, *Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 47.

78 Taner Demirel, “Demokrat Parti”, s. 503.

arka planında da bürokrasi ve ordudaki CHP hegemonyasını bertaraf etme güdüsü yer alır. Gerçekten de DP, bir aşkın değer olarak devleti değil, aygıt olarak devleti, yani bürokrasiyi ve onun CHP ile özdeşleşmiş gücünü geriletmek ister ve bunun için millî irade söylemine sıklıkla başvurur.⁷⁹ Üstelik bu söylem, seçmenin isteklerinin rekabetçi bir seçim ortamı ve çok partili bir sistem içinde hür ifadesini bulması anlamında patronaj sistemini de içeren bir popülizme davetiye çıkarır.⁸⁰ DP daha fazla oy kazanmak için kitleleri seferber edebilmenin bir yolu olarak İslamcılık gibi radikal ideolojiler yerine, çıkara dayalı patronaj ilişkilerini tercih eder. Bu tarihten itibaren patronaj ilişkileri, merkez-sağda yer alan siyasal partilerin popülist stratejilerinin bir parçası hâline gelir.⁸¹

Patronaj sistemi, kaynak dağılımı ve gelir bölüşümü politikalarının siyasal desteğe bağlı bir biçimde rasyonellikten uzaklaştırılmasıdır.⁸² Oy karşılığında iş vadetmek, kaçak yapılara müsaade etmek veya haksız kazançlar sağlamayı taahhüt etmek gibi ilişkiler; uzun vadede kamu kaynaklarının plansız ve belli bir siyasal hareket yararına dağıtılarak israf edilmesine ve devlet ile vatandaş arasında “hak” yerine, “minnet” temelli bir ilişkinin kurulması gibi olumsuz sonuçlara yol açar.⁸³ Milletvekillerinin seçim bölgelerinden gelen vatandaşlara hastanede oda ayarlamasına kadar indirgenebilecek bir siyaset komisyonculuğuna uzanan patronaj sisteminin temelinde siyasal destek hedef alınır.⁸⁴

DP iktidarı, patronajı oldukça etkili bir biçimde kullanır. Özellikle iktidarının ilk döneminde Marshall Yardımlarının aracılık ettiği ekonomik iyileşme ikliminde halkı partiye daha çok bağlamak ve siyasal desteğini artırmak için klientalist ilişkilere sıkça başvurur. Üretime değil, partizan bir sadakat mantığına dayanan bu silah, etkili olduğu kadar pahalıdır da.⁸⁵ Ekonomik büyüme koşullarında oldukça işlevsel bir şekilde kullanılabilirken, sıkıntılı zamanlarda etkisini yitirir. DP'nin patronaj sistemine başvurusunda sosyolojik ve ekonomik birçok faktör etkili olur; ancak bu yolu açan en temel faktör, siyasal geçmiş ve onun izleridir. Yeni mahallî seçkinler, halkı “yozlaşmış ve zalimleşmiş” merkezî seçkinlere karşı korumaya çalışırken, aynı zamanda siyasi rekabeti

79 Tanıl Bora, “Adnan Menderes”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm, C.7*, ed. Murat Yılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 489.

80 Sabri Sayarı, “Adnan Menderes”, *Türkiye’de Liderler ve Demokrasi*, eds. Metin Heper-Sabri Sayarı, çev. Zuhal Bilgin, Kitap Yayınları, İstanbul, 2008, s. 94.

81 Metin Heper-E. Fuat Keyman, “Double-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey”, p. 261-262; İlkay Sunar, “Demokrat Parti ve Popülizm”, s. 2080; İlkay Sunar, “Populism and Patronage: The Democrat Party and its Legacy in Turkey”, p. 750.

82 İlkay Sunar, “Demokrat Parti ve Popülizm”, s. 2083.

83 Tülin Ural, *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul, [t.y.], s. 167.

84 İlkay Sunar, “Demokrat Parti ve Popülizm”, s. 2083.

85 İlkay Sunar, “Populism and Patronage: The Democrat Party and its Legacy in Turkey”, p. 750.

kazanmak için devletin kaynaklarını kullanmaya yönelik teşvikler de yaratır.⁸⁶ Bu aslında yeni seçkinlerin, kendilerince Cumhuriyet normlarını koruma misyonu yüklenen ve bunu yönetsel anlamda liyakatten daha çok önemseyen eski seçkinlere karşı geliştirdiği içgüdüsel bir tepkidir.⁸⁷ Halk ile devlet arasındaki ilişkileri hâlâ CHP'nin egemen olduğu bürokrasi alanından çıkararak partiye doğru yönlendiren DP, patronaj ilişkilerini parti ve meclis düzeyinde yoğunlaştırarak önündeki en büyük engel olan bürokrasiyi kuşatar ve ona alternatif ikinci bir sistemi inşa eder.⁸⁸

DP'nin popülizmi, toplumda sosyal gerginlik/öteki yaratmaya da dayanır.⁸⁹ DP dönemiyle birlikte komünizm karşıtlığı Türkiye'de sağ popülizminin ana motifi hâline gelir.⁹⁰ Diğer bir toplumsal zıtlık, Kıbrıs sorunu çerçevesinde kurulum: DP yabancı güçler adı altında yeni bir öteki yaratır ve halkın öfkesini dışarıdaki ve içerideki gayrimüslimlere⁹¹ yöneltir.⁹² 1950'lerin ikinci yarısından sonra Adnan Menderes'in kişiselleşmiş ve cepheleştirici siyaseti baskın hâle gelir. Yaşanan ekonomik kriz de onun patronaj mekanizmasının işlerliğini zorlaştırır. Kültürel kutuplaşma, kendini mağdur gösterme, liderle duygusal özdeşleşme, hata ve sorumlulukların halkın/ulusun tarihi düşmanlarına atfedilmesi zaten genelde kriz dönemlerinde Türkiye'deki sağ kanatta yer alan siyasal partiler tarafından kullanılan stratejilerdir. DP de onu takip eden diğer sağ partiler gibi rakipleri tarafından iktidarını tehdit altında hissettikçe baskıyı artırır ve özgürlükleri kısıtlayıcı politikalar benimser.⁹³ Özetle, iktidarının ikinci döneminden itibaren DP, patronaj ilişkilerine dayanan popülizmden otoriter ve plebisiter popülizme geçer.⁹⁴

86 Metin Heper-E. Fuat Keyman, "Double-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey", p. 261.

87 Metin Heper-E. Fuat Keyman, "Double-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey", p. 261.

88 İlkay Sunar, "Demokrat Parti ve Popülizm", s. 2083.

89 Esin Kıvrak Köroğlu, "Chain" of Populism..., p. 142.

90 Yüksel Taşkın, "Populism in Turkey: Historical and Contemporary Patterns", p. 279.

91 1955 yılında 6-7 Eylül olayları gerçekleşir. 6 Eylül 1955'te hem radyo hem de İstanbul Express gazetesi aracılığıyla Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı haberi yayılır. Bunun üzerine Türk öğrenciler Taksim'de protesto düzenlemeye karar verir ve ardından İstiklal, Beyoğlu, Kurtuluş, Şişli ve Nişantaşı gibi gayrimüslimlerin çoğunlukta yaşadığı semtlerdeki dükkân ve evlere saldırırlar. Modern Türkiye'nin ekonomisinin millileştirilmesi politikasının bir uzantısı olarak ortaya çıkan olayların ardından kendini tehlikede hisseden büyük bir Rum nüfusu ülkeyi terk etmek zorunda kalır. Dilek Güven, söz konusu olayların devletin kontrolü ve desteği ile gerçekleştirildiğini iddia eder. Detaylı bilgi için bkz.: Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

92 Esin Kıvrak Köroğlu, "Chain" of Populism..., p. 156.

93 Yüksel Taşkın, "Populism in Turkey: Historical and Contemporary Patterns", p. 280.

94 İlkay Sunar, "Demokrat Parti ve Popülizm", s. 2084.

Sonuç olarak, Türkiye’de siyasal popülizmin DP ile birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle başlarda sistemin demokratikleşmesine katkı sunan (millî iradenin temsili ve katılımı) ve sonrasında kişiselleşmiş liderin belirginleşmesi ile otoriterleşme eğilimi gösteren söz konusu popülizm, DP döneminde hem siyasal strateji hem de kimliklenme siyaseti olarak belirir. Dönemin siyasal popülistleri, asker-sivil bürokrat seçkinlere karşı halkı (milleti) temsil ettiklerini iddia ederler ve halkın taleplerini genel iradede birleştirebilirler. Taleplerin iktidar tarafından karşılandığı bir demokratik sistem içerisinde halk, lider ile duygusal bağ kurar. Demokratik sistemde oyların çoğunluğunu alarak iktidarı elde eden lider de halkın iradesi söylemi ile otoritesini meşru kılar. Söz konusu meşruiyet liderin iktidarının ileri safhalarında otoriterleşmesini; bu sefer toplumu kutuplaştıran ve ötekini yeniden üreten popülist bir söylemi inşa eder. DP 1950-1960 yılları arasındaki on yıllık iktidarında birçok popülist politika üretir, stratejiler geliştirir ve performanslar sergiler. Popülist siyasetinin önemli bir unsuru olan patronaj ilişkileri de bir siyasal strateji olarak belirir. DP iktidarı boyunca yapılan mülki idare düzenlemelerini de popülist politikalar içerisinde saymak mümkündür. Mülki idarede yapılan düzenlemeler ya da bu düzenlemelere ilişkin verilen vaatler ve bu çerçevede üretilen söylemler sağ popülist siyasetçilerin halkın desteğini almak için kullandıkları dolayısıyla patronaj ilişkilerini üreten araçlar arasında yer alır. Sonraki bölümlerde, rasyonel politikalar yerine patronaj ilişkilerinin ön plana çıktığı DP dönemindeki mülki idare düzenlemelerine odaklanılacak ve bunların bir popülist strateji ve tarz olarak var olduğu tartışılacaktır.

4. DP Dönemi Mülki İdare Düzenlemeleri

Yirmi yedi yıllık tek parti döneminde mülki idare örgütlenmesinde yeni 7 il ile 131 ilçe kurulur. 1950’deki seçim zaferiyle bu dönemi sona erdiren ve on yıl boyunca iktidarını sürdüren DP hükümetleri, söz konusu süre boyunca toplamda yeni 5 il ile 141 ilçeyi mülki idare örgütlenmesine ekler. Diğer bir deyişle, cumhuriyetin ilk yüz yılında yeni kurulan 26 ilin %19’u, 640 ilçenin ise %22’si DP döneminde düzenlenen birimler arasında yer alır. Bu açıdan yeni kurulan il ve ilçe sayısının iktidarın süresine bölünmesi suretiyle ulaşılan ortalamalara bakıldığında DP döneminin cumhuriyet tarihindeki en yüksek ortalamalı ikinci dönem olduğu görülür.

DP’nin mülki idareye ilişkin düzenlemeleri 12 adet kanun çerçevesinde gerçekleştirilir. Bu kanunlardan 3’ünde yalnızca yeni iller, 7’sinde yalnızca yeni ilçeler ve 2’sinde ise yeni il ve ilçeler düzenlenir. DP dönemindeki ilk mülki idare düzenlemesi 16 Haziran

1952’de kabul edilen 5959 Sayılı Kanun⁹⁵ uyarınca Isparta’da Senirkent ilçesinin kurulmasıdır. Bu düzenleme, kurulan yeni ilçe sayısının yalnızca 1 olduğu tek düzenleme olarak da dikkat çeker; keza, DP dönemi mülki idare düzenlemelerinin ikinci halkasını oluşturan 6068 Sayılı Kanun⁹⁶ ile tek düzenleme ile toplam 22 yeni ilçe kurulur. 27 Şubat 1953’te kabul edilen bu kanun ile Sincanlı⁹⁷ (Afyonkarahisar), Altındağ (Ankara), Kuyucak (Aydın), Kepsut (Balıkesir), Pazaryeri (Bilecik), Adilcevaz (Bitlis), Gölhisar (Burdur), Keles (Bursa), Çameli (Denizli), Çüngüş (Diyarbakır), Enez (Edirne), Çukurca (Hakkâri), Digor (Kars), Tomarza (Kayseri), Pınarhisar (Kırklareli), Yunak (Konya), Ömerli (Mardin), Ardeşen (Rize); Gemerek (Sivas); Araklı (Trabzon); Eflani ve Karabük (Zonguldak)⁹⁸ bucakları mülki idare örgütlenmesinde ilçe statüsüne getirilir.

Bu kapsamdaki üçüncü düzenleme olan 6129 Sayılı Kanun⁹⁹ ile DP Döneminde ilk kez yeni bir il kurulur; ayrıca bu il örgütlenmesine bağlı olmak üzere 4 bucak, ilçe yapılır. 9 Temmuz 1953’te kabul edilen söz konusu düzenleme ile Uşak ilçesi Kütahya’dan ayrılarak il statüsü kazanır. Aynı zamanda Banaz, Ulubey, Karahallı ve Sivashlı bucakları ilçe statüsüne getirilir. Ayrıca Manisa’ya bağlı Eşme ilçesi de yeni kurulan Uşak iline bağlanır. Mülki idare bağlamında 1953’teki son düzenleme olan ve 27 Kasım 1953’te kabul edilen 6191 Sayılı Kanun¹⁰⁰ ile ise Ankara’daki Çamlıdere ve Erzurum’daki Horasan bucakları 2 yeni ilçe olarak mülki idare sistemine eklenir.

1954, mülki idare düzenlemelerine ilişkin kanun sayısının en yüksek olduğu yıl olarak dikkat çeker. 4 Mart 1954’te kabul edilen üç kanun ile toplamda 33 yeni ilçe kurulur. Bu kanunlardan ilki olan 6321 Sayılı Kanun¹⁰¹ ile Çifteler ve Mahmudiye (Eskişehir); 6324 Sayılı Kanun¹⁰² ile Pozantı (Adana), Taşlıçay (Ağrı), Göynücek (Amasya), Arhavi (Artvin), Yığılca (Bolu)¹⁰³, Havsa (Edirne), Ağın (Elâzığ), Çayırılı (Erzincan), Narman (Erzurum), Gelendost (Isparta), Şişli (İstanbul), Çatalzeytin (Kastamonu), Yahyalı

95 “5959 Sayılı Isparta İli Uluborlu İlçesinin Senirkent Bucağında İlçe Kurulması Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, S. 8142, 23.06.1952.

96 “6068 Sayılı Yeniden Yirmi İki Kaza Kurulması Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, S. 8349, 03.03.1953.

97 Afyonkarahisar ilinde Sincanlı ismiyle kurulan bu ilçenin adı 2004’te “Sinanpaşa” olarak değiştirilmiştir.

98 Eflani ve Karabük ilçeleri Zonguldak iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1995’te Karabük’ün Zonguldak ilinden ayrılarak ayrı bir il statüsü kazanmasıyla her iki ilçe Karabük iline bağlanmıştır.

99 “6129 Sayılı Yeniden Bir Vilayet ve Dört Kaza Kurulması Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, Sayı: 8458, 15.03.1953.

100 “6191 Sayılı Yeniden İki Kaza Kurulması Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, S. 8574, 04.12.1953.

101 “6321 Sayılı Mahmudiye ve Çifteler Adıyla Yeniden İki Kaza Kurulması Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, S. 8654, 10.03.1954.

102 “6324 Sayılı Yeniden Yirmi Bir Kaza Kurulması Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, S. 8654, 10.03.1954.

103 Yığılca ilçesi Bolu iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1999’da Düzce iline bağlanmıştır.

(Kayseri), Kozaklı (Kırşehir)¹⁰⁴, Gerger (Malatya)¹⁰⁵, Selendi (Manisa), Akkuş (Ordu), Durağan (Sinop), Halfeti (Şanlıurfa), Tonya (Trabzon) ve Şefaatli (Yozgat); 6325 Sayılı Kanun¹⁰⁶ ile ise Savaştepe (Balıkesir), Hazro (Diyarbakır), Çat (Erzurum), Erdemli (Mersin), Karşıyaka (İzmir), Kulu (Konya), Arguvan ve Çelikhan (Malatya)¹⁰⁷, Ula (Muğla) ve Almus (Tokat) bucakları mülki idare örgütlenmesinde ilçe statüsüne getirilir.

Ayrıca 14 Haziran 1954'te kabul edilen iki kanun ile yeni iki ilin kurulması düzenlenir. Bunlardan ilki olan 6418 Sayılı Kanun¹⁰⁸ ile Adıyaman ilçesi Malatya'dan ayrılarak il statüsü kazanır ve Malatya'ya bağlı Besni, Kahta, Gerger ve Çelikhan ilçeleri de yeni kurulan Adıyaman iline bağlanır. İkincisi olan 6419 Sayılı Kanun¹⁰⁹ ile ise Adapazarı ilçesi Kocaeli'nden ayrılarak Sakarya adıyla il statüsüne getirilir ve Kocaeli'ne bağlı Akyazı, Geyve, Hendek ve Karasu ilçeleri de yeni kurulan Sakarya ilinin mülki örgütlenmesine eklenir. Mülki idare açısından 1954 yılının son düzenlemesi ise kamuoyunda oldukça tartışılan Kırşehir ilinin ilçeye dönüştürülmesi olayıdır. 30 Haziran 1954'te kabul edilen 6429 Sayılı Kanun¹¹⁰ ile Kırşehir ili, ilçeye dönüştürülür ve Niğde'ye bağlı Nevşehir ilçesi il statüsü kazanır. Bu çerçevede Kırşehir'e bağlı Merkez, Avanos, Kozaklı, Mucur ve Hacıbektaş; Niğde'ye bağlı Gülşehir ve Kayseri'ye bağlı Ürgüp ilçeleri yeni kurulan Nevşehir ilinin mülki örgütlenmesine eklenir. Öte yandan Kırşehir'e bağlı Kaman ilçesi Ankara'ya ve Çiçekdağ ilçesi de Yozgat'a bağlanır.

1957 ise kanun sayısı az olsa da kurulan ilçe sayısının en yüksek olduğu yıla işaret eder. Yılın ilk düzenlemesi, üç yıl önce ilçeye dönüştürülen Kırşehir'in, 12 Haziran 1957'de kabul edilen 7001 Sayılı Kanun¹¹¹ uyarınca Nevşehir'den ayrılarak il statüsüne getirilmesidir. Bu çerçevede Nevşehir'e bağlı Mucur, Yozgat'a bağlı Çiçekdağ ve Ankara'ya bağlı Kaman ilçeleri de tekrar il yapılan Kırşehir'e bağlanır. Yılın ve DP iktidarının son mülki idare düzenlemesi ise kapsam açısından kendinden önceki 11

104 Kozaklı ilçesi Kırşehir iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak aynı yıl Nevşehir iline bağlanmıştır.

105 Gerger ilçesi Malatya iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak aynı yıl Adıyaman iline bağlanmıştır.

106 "6325 Sayılı Yeniden On Kaza Kurulması Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, S. 8654, 10.03.1954.

107 Çelikhan ilçesi Malatya iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak aynı yıl Adıyaman iline bağlanmıştır.

108 "6418 Sayılı Malatya Vilayetine Bağlı Adıyaman Kazasında Adıyaman Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, S. 8735, 22.06.1954.

109 "6419 Sayılı Kocaeli Vilayetine Bağlı Adapazarı Kazasında Sakarya Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, S. 8735, 22.06.1954.

110 "6429 Sayılı Kırşehir Vilayetinin Kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında Nevşehir Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, S. 8748, 07.09.1954.

111 "7001 Sayılı Nevşehir Vilayetine Bağlı Kırşehir Kazasında Kırşehir Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, S. 9637, 19.06.1957.

kanundan daha da geniş olan 7033 Sayılı Kanun'dur.¹¹² 19 Haziran 1957'de kabul edilen bu düzenleme çerçevesinde bir sene arayla dört farklı celpte toplam 78 yeni ilçe kurulur. İlk celpte yer alan 22 ilçe 1 Eylül 1957'de kurulan Karataş (Adana), Suluova (Amasya), Güdül ve Yenimahalle (Ankara), Yenipazar (Aydın), Araban (Gaziantep), Espiye (Giresun), Uludere (Hakkâri)¹¹³, Zeytinburnu (İstanbul), Selçuk (İzmir), Selim (Kars), Felahiye (Kayseri), Doğanhisar (Konya), Yeşilyurt (Malatya), Sarıgöl (Manisa), Ortaköy (Niğde)¹¹⁴, Sapanca (Sakarya), Batman (Siirt)¹¹⁵, Türkeli (Sinop), Muratlı (Tekirdağ), Sarıkaya (Yozgat) ve Kurucuşile (Zonguldak)¹¹⁶ ilçeleridir. İkinci celpte de 1 Nisan 1958'de kurulan ve aralarında Mağara¹¹⁷ (Adana), Gölbaşı (Adıyaman), Çay ve Sultandağı (Afyonkarahisar), Hamur (Ağrı), Kumluca (Antalya), Sultanhisar (Aydın), Kıbrısçık (Bolu), Ağlasun (Burdur), Yapraklı (Çankırı), Bayat (Çorum), Çardak (Denizli), Hani (Diyarbakır), Olur (Erzurum), Sarıcakaya (Eskişehir), Yavuzeli (Gaziantep), Dereli (Giresun), Bornova (İzmir), Hanak (Kars)¹¹⁸, Pehlivan köy (Kırklareli), Çerkezköy (Tekirdağ) ve Ulubey (Ordu)'in bulunduğu 22 ilçe yer alır. Üçüncü celpteki 17 ilçe, 1 Nisan 1959'da kurulan Yumurtalık (Adana), İhsaniye ve Dazkırı (Afyonkarahisar), Havran (Balıkesir), Orta ve Ovacık (Çankırı)¹¹⁹, Ortaköy (Çorum), Kale (Denizli), Susuz (Kars), Kofçaz (Kırklareli), Kaynarca (Kocaeli)¹²⁰, Sarayönü (Konya), Saruhanlı (Manisa), Aybastı (Ordu), Kalkandere (Rize), Arsin ve Yomra (Trabzon) ilçeleridir. Dördüncü ve son celpte ise 1 Nisan 1960'ta kurulan ve aralarında Samsat (Adıyaman), Elmadağ, Delice ve Sulakyurt (Ankara)¹²¹, Eldivan (Çankırı), Eynesil (Giresun), Atabey (Isparta), Aralık (Kars)¹²², Sarıoğlan (Kayseri), Domaniç (Kütahya), Türkoğlu (Kahramanmaraş), Silopi (Mardin)¹²³, Derinkuyu (Nevşehir), Kumru ve Korgan (Ordu), Çamlıhemşin (Rize) ve Erfelek (Sinop)'in bulunduğu 17 ilçe bulunur.

112 "7033 Sayılı Yeniden Yetmiş Sekiz Kaza Kurulması ve İzmir Vilayetine Bağlı Kuşadası Kazasının Aydın Vilayetine Bağlanması Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, S. 9644, 27.06.1957.

113 Uludere ilçesi Hakkâri iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1990'da Şırnak iline bağlanmıştır.

114 Ortaköy ilçesi Niğde iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1989'da Aksaray iline bağlanmıştır.

115 Batman ilçesi Siirt iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1990'da Batman'ın Siirt ilinden ayrılarak ayrı bir il statüsü kazanmasıyla merkez ilçe olarak Batman iline bağlanmıştır.

116 Kurucuşile ilçesi Zonguldak iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1991'de Bartın iline bağlanmıştır.

117 Adana ilinde Mağara ismiyle kurulan bu ilçenin adı 1965'te "Tufanbeyli" olarak değiştirilmiştir.

118 Hanak ilçesi Kars iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1992'de Ardahan iline bağlanmıştır.

119 Ovacık ilçesi Çankırı iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1995'te Karabük iline bağlanmıştır.

120 Kaynarca ilçesi Kocaeli iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1966'da Sakarya iline bağlanmıştır.

121 Delice ve Sulakyurt ilçeleri Ankara iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1989'da Kırıkkale iline bağlanmıştır.

122 Aralık ilçesi Kars iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1992'de Iğdır iline bağlanmıştır.

123 Silopi ilçesi Mardin iline bağlı bir şekilde kurulmuş, ancak 1990'da Şırnak iline bağlanmıştır.

Özetle, DP döneminde yapılan düzenlemeler sonucunda 4 yeni il kurulur; buna ilçeye dönüştürülüp sonra tekrar il statüsüne getirilen Kırşehir de eklendiğinde, kurulan il sayısı 5'e çıkar. Ayrıca söz konusu kanunlar çerçevesinde 140 yeni ilçe kurulur; buna ilken ilçeye dönüştürülen Kırşehir de eklendiğinde, kurulan ilçe sayısı 141'e yükselir.

DP döneminde il ve ilçe olmanın hukuki dayanağını 1949'da kabul edilip yürürlüğe giren 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu oluşturur. Kanun'un ilk maddesinde yer alan "*Türkiye coğrafya durumu ve ekonomi ilişkileri bakımından illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara bölünmüştür ve bucaklar da kasaba ve köylerden meydana gelir*"¹²⁴ hükmü, belirleyici unsurun coğrafi durum ve ekonomik koşullar olduğunu göstermekle birlikte, bununla ilgili ayrıntılı standartlardan yoksundur. Söz konusu yoksunluk, mülki idare düzenlemelerinin rasyonellik ve verimlilikten uzak bir şekilde siyasi çıkarlara araç edilmesine zemin hazırlar. Üstelik buna bir de Anadolu insanının kasabasının ilçe, ilçesinin ise il yapılmasını çevreye karşı bir gurur ve prestij meselesi olarak anlamlandırması, yapılacak yatırımların eskiye oranla daha çok artabileceğini düşünmesi ve yeni kurulan birimlerin ekonomik açıdan çekim merkezi hâline geleceklerine yönelik inanışları¹²⁵ eklenince mülki idare düzenlemelerinin; patronaj sistemine yönelik pazarlıklarda politikacıların elinde bir araca dönüşen popülist bir strateji olarak kullanıldıkları görülür. DP'nin tek parti döneminin merkezî seçkinleri ve bürokrasisi karşısında halkın desteğini almak için popülist politikalara başvurması, söz konusu dönemdeki mülki idare düzenlemelerinin rasyonelliğini sorgulanır hâle getirmekte ve buna yönelik bir araştırmayı incelemeye değer kılmaktadır.

5. DP Dönemi Mülki İdare Düzenlemeleri ve Popülizm İlişkisi

DP iktidarı, rakibi CHP ile mücadelesinde stratejik olarak sıklıkla popülizme başvurur. Bunun sonucunda ortaya çıkan popülist politikalar, imardan kültüre kadar çok geniş yelpazedeki politika sahalarının her birinde kendini gösterir. Mülki idare de DP popülizminden nasibini alan sahalardan biridir. Önceki bölümde yer alan düzenlemelerin arka planı, ortaya çıkışı ve formüle edilişi sistematik ve derinlikli bir şekilde incelendiğinde DP popülizmi su yüzüne çıkar.

DP'nin on yıllık iktidarı sürecinde toplamda yeni 5 il, 141 ilçe ve 111 bucak teşkilatı kurulur. İlçelerin 130'u bucaklardan, 10'u ise köylerden dönüştürülür. 4 ilçe il statüsü kazanırken, 1 il önce ilçeye dönüştürülür, ardından tekrar il düzeyinde örgütlendirilir. 1

124 "5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu", *Resmî Gazete*, S. 7236, 18.06.1949.

125 Erol Zihni Gürsoy, "Cumhuriyet Döneminde Yeni İl ve İlçe Kurulmasındaki Yaklaşımlar", *Türk İdare Dergisi*, No. 458, 2008, s. 90-91.

ilçe teşkilatı da lağvedilerek köy hâline getirilir. Bunların dışında 23 ilçe ve 4 bucağın bağlı oldukları il örgütlenmesi değiştirilir.¹²⁶ Elbette bu dönemdeki mülki idare düzenlemelerinin tümüyle rasyonellikten uzak olduğunu ve yalnızca patronaj sistemi çerçevesinde karşılıklı kazanma stratejisinin bir yansıması olarak popülist bir stratejiyle ortaya çıktığını iddia etmek oldukça güçtür. Ancak bu düzenlemelerde popülist politikaların etkili olduğunu ortaya koyan göstergelere değinmekte fayda vardır. Bunlardan ilki, yirmi yedi yıllık CHP iktidarı ile on yıllık DP iktidarı dönemlerindeki mülki idare düzenlemelerine ilişkin bakış açısı ve istatistiklerin farklılığıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında CHP'nin mülki idareye ilişkin politikası, özellikle doğudaki il sayısının azaltılması ve il üzeri örgütlenme olarak umumi müfettişliklerin kurulması şeklinde tezahür eder. Böylelikle merkezî idare, taşranın her köşesi üzerinde sıkı bir denetim kurmayı amaçlar.¹²⁷ Dönemin ilk kapsamlı mülki idare düzenlemesi, 26 Haziran 1926'da yayımlanıp yürürlüğe giren 877 sayılı Teşkilatı Mülkiye Kanunu'dur. Bu düzenlemeyle 11 il, ilçeye; 27 ilçe, bucağa; 60 bucak, köye dönüştürülür; 18 yeni ilçe oluşturulur ve 17 ilçe başka bir il örgütlenmesine bağlanır.¹²⁸ Bu düzenlemeden dört yıl sonra 1930-31 döneminde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Anadolu gezisine çıkar ve ziyaretleri esnasındaki gözlemleri sonucunda mülki idare taksimatına yönelik stratejiler geliştirir.¹²⁹ Söz konusu stratejiler doğrultusunda İçişleri Bakanlığı illerin azaltılması gereğini içeren bir rapor hazırlar. Raporda küçük ölçekli illere dayalı sistemin yarattığı sorunlar sıralanır ve ardından da Türkiye'deki mevcut illerin bazılarının kaldırılarak il sayısının sırasıyla 50, 46 ve 39 olarak belirleneceği üç projeye yer verilir;¹³⁰ ancak Türkiye'de il sayısının rapordaki gibi azaltılması mümkün olamaz. Takip eden 1930'lu ve 1940'lu yıllarda İstanbul ve Ankara gibi metropollerdeki bazı semtler¹³¹ ile bazı büyük ölçekli bucak merkezlerinde ilçe kurulur, bunun yanında 4 ilçe¹³², bucağa dönüştürülür.¹³³

126 Hulusi Karagel-Döndü Üçeçam Karagel, "Türkiye'de İdari Yapılanma Sürecinin Coğrafya Analizi (1923-2013)", *International Association of Social Science Research*, No. 2, 2014, s. 24.

127 Bilal Şinik-Çiğdem Görgün, "Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Merkezileşme Arayışları: Mülki İdarede Yeniden Yapılanma", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 69, No. 4, 2014, s. 803.

128 Çağrı Çolak-Deniz Çolak, "Türkiye Cumhuriyeti Mülki İdare Tarihinde İlçeye Dönüştürülen İller", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 19, No. 37, 2023, s. 17.

129 Çağrı Çolak-Deniz Çolak, "Türkiye Cumhuriyeti Mülki İdare Tarihinde İlçeye Dönüştürülen İller", s. 18.

130 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 2-11-1, 05.05.1931.

131 Aksaray, Beşiktaş, Eminönü, Eyüp, Fatih, Kadıköy, Sarıyer ve Çankaya.

132 Eğriğöz (Kütahya), Eskipazar (Çankırı), Kotum (Muş), Kuruçay (Erzincan).

133 Hulusi Karagel-Döndü Üçeçam Karagel, "Türkiye'de İdari Yapılanma Sürecinin Coğrafya Analizi (1923-2013)", s. 20-21.

1923-1950 arasındaki tek parti iktidarında toplam 7 il kurulmuşsa da, bunların tamamı aynı dönemde ilçeye dönüştürülen 19 kent¹³⁴ arasında yer alır. Artvin, Bitlis, Hakkâri, Muş ve Tunceli aynı dönemde ilçeye dönüştürülüp sonradan tekrar il statüsüne yükseltir. Yine bu dönemde kurulan Ağrı ve Bingöl illeri ise Doğubayazıt ve Genç illerinin merkezlerinin taşınmasıyla kurulur. Yani bu dönemde daha önce il düzeyinde örgütlenendirilmeyen hiçbir kent il yapılmaz. Özetle, CHP döneminde yirmi yedi yılda yeni 7 il ve 131 ilçe, DP döneminde on yılda yeni 5 il ve 141 ilçe kurulur. İktidarda kalınan süreye ilişkin bir ortalama verilirse, yılda kurulan il sayısı ortalaması CHP döneminde “0,26”, DP döneminde ise “0,50”dir. Aynı hesaplama ilçeler için yapıldığında ise CHP’nin ortalamasının “4,85”, DP’ninkinin ise “14,10” olduğu ortaya çıkar. Bu ortalama, cumhuriyet tarihinde ilçe kurulma ortalaması en yüksek olan ikinci dönemin DP olduğunu gözler önüne serer. 1950’li yılların sonunda il sayısı 67, ilçe sayısı 571, bucak sayısı 923 olur.¹³⁵ Kaldı ki, kendinden önceki yirmi yedi yıllık dönemde olduğu gibi kendinden sonraki yirmi üç yıllık dönem de yeni mülki idare birimlerinin kurulması açısından DP’ye oranla kısır bir periyot olur. Hatta 1960-1983 arasında yalnızca 11 yeni ilçe kurulur ve bununla birlikte hiçbir yerde il kurulmaz. Cumhuriyetin ilk altmış yılında, kurulan il ve ilçe sayısı açısından en bereketli dönemin diğer elli yıla nazaran on yıllık DP iktidarı oluşu, mülki idare düzenlemelerinde popülist politikaların etkili olduğu argümanını güçlendiren bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Bir diğer faktör, 1950-1960 dönemindeki mülki idare düzenlemelerinin tamamına yakınının, zamanlama yönünden seçim arifesinde veya seçimin hemen akabinde kanunlaştırılmış olması ve bununla bağlantılı olarak bazı düzenlemelerin *gerrymandering*¹³⁶ barındırmasıdır. DP’nin iktidarda iken girdiği genel seçim sayısı ikidir ve bu seçimler sırasıyla 2 Mayıs 1954 ve 27 Ekim 1957 tarihlerinde yapılır. DP dönemi mülki idare düzenlemelerine yasal dayanak teşkil eden 12 kanunun kabul tarihlerine bakıldığında ise ilk iki düzenleme (5959 ve 6068 Sayılı Kanunlar, toplam 23 ilçe) hariç tamamının, seçim tarihinden önceki veya sonraki bir yıllık süreçte kabul edildiği görülür.

Aslında DP Hükümeti, idareyi devraldığı 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra henüz iktidarı taze iken bile mülki idareye ilişkin ödül ve cezalara başvurur. Örneğin, 6129 Sayılı Kanun ile 19 yıl sonra ilk kez bir il kurulur ve bu kent, öncekilerin aksine tarihinde ilk kez il yapılır. Uşak’ın il yapılması, her ne kadar kanun teklifinde coğrafi ve ekonomik

134 Aksaray, Ardahan, Artvin, Beyoğlu, Bitlis, Çatalca, Doğubayazıt, Ergani, Gelibolu, Genç, Hakkâri, Kozan, Muş, Osmaniye, Silifke, Siverek, Şebinkarahisar, Tunceli ve Üsküdar.

135 Nuray E. Keskin, “Ellili Yıllarda Kamu Yönetimi”, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, ed. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 513.

136 Bir seçim çevresinin sınırlarını bir siyasi partiye aşırı avantaj yaratacak şekilde manipüle etmek.

nedenlere referans verilerek açıklansa da, bunun aslında siyasi bir ahde vefaya dayandığı yönünde görüşler ortaya atılır. Söz konusu görüşlerin arka planında ise Adnan Menderes'in 1950 yılında Kütahya milletvekili olarak meclise girebilmesinde, o dönemde Kütahya'nın ilçesi olan Uşak'tan gelen oyların önemli ölçüde belirleyici olması yer alır.¹³⁷ Kaldı ki, söz konusu dönemde Simav, Uşak'tan daha gelişmiş bir ilçe merkezidir. Kütahya'nın il merkezine olan mesafe açısından Simav ve Uşak'ın aynı ve buna karşılık Simav'ın nüfusunun 25.000 iken, Uşak'ınkinin 20.000 olmasına rağmen Uşak il yapılır.¹³⁸ Bunun tersi olarak oy vermeyen mülki idare birimlerini alt idari birime düşürme türünden cezalar verilen düzenlemeler de mevcuttur. Örneğin, 6203 Sayılı Kanun¹³⁹ uyarınca Bozkurt Köyü ilçe yapılarak, Abana ilçesi doğrudan köye dönüştürülür.¹⁴⁰

2 Mayıs 1954 genel seçimlerinin arifesinde DP; 6129, 6191, 6321, 6324 ve 6325 Sayılı Kanunlar aracılığıyla yaptığı mülki idare düzenlemeleri ile seçimde yüksek oranda oy toplamayı hedefler.¹⁴¹ Bu düzenlemelerle 1 il ve 39 ilçe mülki idare sistemine eklenir. Seçimin hemen akabinde kabul ettiği 6418, 6419 ve 6429 Sayılı Kanunlar ile ise seçim sonuçlarının ödül ve cezalarını dağıtır. Hem de bunlar il örgütlenmesi düzeyinde ödül ve cezalar olur. Dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik, bir yerin il olabilmesi için iki ölçütün varlığına vurgu yapar. Bunlardan biri, ilçelerin ekonomik olarak gelişmiş oldukları için bağlı buldukları idari kademenin yapabileceği hizmetlerin üstünde yeni hizmetler beklemeleleri, diğeri ise yine bağlı bulunduğu illerden doğal-coğrafi olarak ayrı kalmaları nedeniyle il merkezi ile ilişkilerinin zorlaşmış olmasıdır.¹⁴² Görünüşte ilk ölçüt gereğince Sakarya, ikinci ölçüt gereğince de Adıyaman illeri kurulur. Oysa gerçekte DP, 1954 genel seçimindeki beklentilerini karşılayan Adıyaman, Sakarya ve Nevşehir ilçelerini il yaparak ödülendirirken; Malatya ve Kırşehir illerini bölerek adeta cezalandırır.¹⁴³ Kaldı ki, bakanın ifade ettiği ölçütleri sağlayan ilçeler bunlarla sınırlı değildir; ancak yine de yalnızca söz konusu kentler il statüsüne getirilir. Öte yandan bu düzenlemelerden Adıyaman ve Nevşehir ile ilgili olanların *gerrymandering* amacıyla kurgulandığı da iddia edilebilir. Bu iki ilçe, DP'nin 1954 seçimlerinde temsilci çıkaramadığı 5 ilden 2'si olan Malatya ve Kırşehir'in ilçeleridir. Dönemin seçim sistemi çoğunlukçu, seçim çevresi de il düzeyli

137 Hulusi Karagel-Döndü Üççam Karagel, "Türkiye'de İdari Yapılanma Sürecinin Coğrafya Analizi (1923-2013)", s. 22.

138 Hulusi Karagel-Döndü Üççam Karagel, "Türkiye'de İdari Yapılanma Sürecinin Coğrafya Analizi (1923-2013)", s. 23.

139 "6203 Sayılı Abana Kaza Merkezinin Bozkurt-Pazaryeri Kasabasına Nakli Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, S. 8595, 29.12.1953.

140 Anayasa Mahkemesi Kararı ile 1968'de yeniden ilçe olmuştur.

141 Hulusi Karagel-Döndü Üççam Karagel, "Türkiye'de İdari Yapılanma Sürecinin Coğrafya Analizi (1923-2013)", s. 22-23.

142 Nuray E. Keskin, "Ellili Yıllarda Kamu Yönetimi", s. 512.

143 Hulusi Karagel-Döndü Üççam Karagel, "Türkiye'de İdari Yapılanma Sürecinin Coğrafya Analizi (1923-2013)", s. 24.

olmasından ötürü il sınırlarını düzenlemek aynı zamanda seçim sınırlarını yeniden kurgulamak anlamına gelmektedir. Örneğin, Adıyaman'ın bağlı olduğu Malatya'da CHP 107.643 oy alırken, DP 88.235 oyda kalır.¹⁴⁴ Söz konusu DP oylarının büyük oranda Adıyaman'dan gelmesi, il statüsü kazanması durumunda Adıyaman seçim çevresinde çoğunluğun DP olacağı şeklinde yorumlanır ve bu düzenleme seçime yönelik bir stratejiye dönüştürülür. Zaten Adıyaman'ın Malatya'dan ayrılarak il hâline getirilmesine İsmet İnönü ve CHP mensupları da karşı çıkmazlar. Adıyaman'ın il hâline getirilmesinden ziyade ona bağlanacak ilçelerin seçimine itiraz ederler;¹⁴⁵ çünkü bu ilçelerin belirlenmesinde coğrafi ve ekonomik gerekçelerden ziyade *gerrymanderingin* etkili olduğunu düşünürler. Nitekim 1957 seçimlerinde Malatya ve Kırşehir'de seçimi kazanamayan DP, bu illeri bölerek kurdukları Adıyaman ve Nevşehir'de seçimi kazanır.

DP dönemi mülki idare düzenlemelerinden en dikkat çeken ve kamuoyunda yankı uyandıranı Kırşehir'in ilçe hâline getirilişidir. Tek parti döneminde 19 ilin ilçeye dönüştürülmesine rağmen, bunlardan hiçbiri Kırşehir'in ilçe yapılması kadar dramatik ve sansasyonel bulunmaz. Aslında coğrafi ve ekonomik koşullar çerçevesinde ilçeye dönüştürülmesinin rasyonel olacağı birçok ilçe varken, DP böyle düzenlemelere mahallî halkın tepkisini çekmekten korkarak başvurmaz. Yine de Kırşehir'de halktan korkmaz; çünkü Kırşehir, DP'nin en azılı muhaliflerinden biri olan Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın memleketidir ve bununla bağlantılı olarak CMP ile DP arasında siyasi rekabetin ve nezaketin ötesine geçen durumlara ev sahipliği yapan bir kenttir. Bunun üzerine bir de 1954 seçimlerinde DP'nin Kırşehir milletvekillerini CMP'ye kaptırması, daha önce birçok kez il olma isteğini Ankara'ya bildiren ve aslen Nevşehirli olan Niğde milletvekilleri aracılığıyla il merkezi olmak için girişimlerde bulunan Nevşehir için bir fırsat oluşturur.¹⁴⁶ Hükümet, aldığı kararla Kırşehir'i Malatya gibi bölmekle kalmaz, aynı zamanda ilçeye de dönüştürür. Bu karara gerekçe olarak da iktisadi gelişme içindeki Nevşehir'in, bölgenin yeni merkezi konumuna yükselmesini gösterir ve Kırşehir'in il hâlinde bırakılmasının iktisadi açıdan imkânsız olduğunu savunur.¹⁴⁷ DP hükümeti her ne kadar burada siyasi bir intikam amaçlamadığını hatta bu durumun yalnızca coğrafi ve iktisadi nedenlerle ortaya çıktığını ifade etse de bu minvaldeki beyanatlar kamuoyunda çok

144 Ahmet Gülen, "Demokrat Parti Döneminde Adıyaman Vilayetinin Kuruluşuna Dair Bir Tartışma", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 37, No. 104, 2021, s. 366.

145 Ahmet Gülen, "Demokrat Parti Döneminde Adıyaman Vilayetinin Kuruluşuna Dair Bir Tartışma", s. 357.

146 Haşim Erdoğan-Çağrı Pişkin, "Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet Çekişmesinin Bir Ürünü: Nevşehir'in İl, Kırşehir'in İlçe Olması", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C.10, No.2, 2020, s. 578.

147 Nuray E. Keskin, "Ellili Yıllarda Kamu Yönetimi", s. 513.

inandırıcı karşılanmaz.¹⁴⁸ Nitekim ironik bir şekilde aynı hükümet, üç yıl sonra ya da diğer bir deyişle 27 Ekim 1957 genel seçimlerinden dört ay önce, bölgenin önemli iktisadi merkezlerinden biri olduğu gerekçesiyle Kırşehir'i 7001 Sayılı Kanun ile yeniden il yapar. Seçim öncesinde, en az Kırşehir'in il yapılması kadar halkı heyecanlandıran bir başka düzenlemeye de imza atılır. O güne değin görülmemiş bir biçimde tek bir kanun ile toplamda 78 ilçenin kurulacağına müjdesi 7033 Sayılı Kanun ile halka verilir. Böylece ilk beş yıldaki siyasi destek ve ekonomik havanın tersine döndüğü bir seçim atmosferinde DP, o güne kadar kurduğu toplam ilçe sayısından daha fazlasını dört farklı celpte kurmayı vatan-daşa taahhüt ederek onların siyasi desteğini kazanmaya çalışır.

DP dönemindeki mülki idare düzenlemelerinin popülist öğeler barındırdığına ilişkin son gösterge ise düzenlemelerin kamuoyuna duyurulmasının akabinde ortaya çıkan mahallî bas-kılara kayıtsız kalınmamasıdır. DP dönemindeki ilk mülki idare düzenlemesi olan Senirkent'in ilçe yapılması süreci, buna verilebilecek ilk örnektir. 5959 Sayılı Kanun'da her ne kadar yalnızca Senirkent'te ilçe kurulması düzenlenmiş olsa da, bununla ilgili kanun tek-lifinin ilk şeklinde Uluborlu'nun bucağa dönüştürülmesi de yer almaktadır. Gerek coğrafi gerekse iktisadi koşullar rasyonel bir şekilde göz önünde bulundurulduğunda birbirine yakın mesafede bulunan bu iki yerleşimden Senirkent bucağının ilçeye, Uluborlu ilçesinin ise bu-cağa dönüştürülmesi gerekirken, aşağıda bütçe komisyonunda ifade edilen gerekçeler de göz önünde bulundurularak Uluborlu'nun bucağa dönüştürülmesinden vazgeçilir:

“Malûm olduğu üzere Büyük Meclisin 18. IV. 1952 tarihli 63 ncü Birleşiminin 2 nci oturumun-da söz alan Başbakan Yardımcısı tezahür eden temayülü dikkate alarak Uluborlu'nun ilçe kal-ması ve Senirkent'in de ilçe olması esbabının birlikte müzakere edilmek üzere Hükümet adına tasarının yeniden Bütçe Komisyonuna tevdiini istemiş ve talep kabul edilerek dosya komisyo-numuza havale olunmuştu... Uluborlu'nun ilçe olarak kalmasını ve fakat Senirkent'in de ilçe olmasını istikam eden mucip sebepleri her şeyden evvel her iki kasaba halkının içinde bulun-duğu huzursuzluğun ortadan kaldırılmasına irca etmek mümkün olduğu gibi bir taraftan ilçe merkezi olmakta bir asra yakın mazisi ve tesisleri ile Uluborlu, diğer taraftan iktisadi ve içti-mai bakımdan büyük bir süratle inkişaf gösteren Senirkent'in birer ilçe merkezi hâline getiril-meleri hususunda gerek il yetkili kurullarının mütalâaları ve gerek Yüksek Meclisin tema-yilâtını dikkate almak suretiyle Hükümetin de mutabakatını bildiren Başbakan Yardımcısının ifadesi göz önünde bulundurularak Senirkent'de ilçe kurulması komisyonumuzca kabul edilmiş ve tasarı bu şekle göre tadil edilmek suretiyle yeniden hazırlanmıştır.”¹⁴⁹

148 Haşim Erdoğan-Çağrı Pişkin, “Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet Çekişmesinin Bir Ürünü: Nevşehir'in İl, Kırşehir'in İlçe Olması”, s. 581.

149 Uluborlu İlçesi Merkezinin Senirkent Kasabasına ve Senirkent Bucağı Merkezinin de Uluborlu Kasabasına Kaldırılmasına, İlçe Adının Senirkent, Bucak Adının da Uluborlu Olarak Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, *TBMM Bütçe Komisyonu*, Esas No. 1/229, Karar No. 100, 09.06.1952.

Görüldüğü üzere, Uluborlu'nun bucağa dönüştürülmemesinde kasaba halkının huzursuzluğu ve Uluborlu'nun uzun süredir ilçe olması rol oynar. Benzer şekilde 6324 Sayılı Kanun'un teklif metninde ilçe kurulması öngörülen birimler arasında yer almasına rağmen Niğde'nin Ortaköy kasabası, ilçe merkezinin nereye kurulacağına halk arasında huzursuzluğa yol açmasından ötürü teklif metninden çıkarılır:

“Niğde Vilâyetinin Ortaköy Kasabasında (Ortaköy) adıyla bir kaza teşkili hakkındaki Hükümet teklifi üzerinde kaza merkezinin (Balçı) Nahiyesinde kurulması hususunda lehte ve aleyhte cereyan eden uzun görüşmelerden sonra Hükümetin her iki yer üzerinde yeniden bizzat mahallinde esaslı bir tetkikatta bulunulmasına fırsat verilmesi ve bundan sonra lâyük kaza merkezi hakkında tam ve kâmil kanaatin bildirilmesi için bu teklifin lâyihadan tefrik edilmesi hususundaki talebi encümenimizce de muvafık görülerek lâyihadan çıkarılmak suretiyle birinci madde ve merbutu cetveller kabul edilmiştir.”¹⁵⁰

Kırşehir'in yeniden il yapıldığı 7001 Sayılı Kanun'un teklifinde de bu düzenleme- den dolayı Nevşehir'in “sarsılmayacağı”, Yozgat'ın da “müteessir” olmayacağı gibi ifadeler yer verilmesi; popülist bir politikadan geri dönülen bir politika metninde bile yine popülist bir dile başvurulduğunu gözler önüne serer:

“Bu takdirde yeni kurulacak vilâyetin merkezle beraber dört kazası, dört nahiyesi ve (257) köyü bulunacak ve 1955 senesi nüfus sayımına göre de (158 988) nüfusu ihtiva edecektir. Bu kuruluşun sonra Nevşehir vilâyeti de merkez kazasıyla birlikte altı kazası dört nahiyeli ve (185) köylü ve yine 1955 senesi nüfus sayımına göre de (164 991) nüfuslu kalacak ve bu hâli ile de sarsılmış olmayacaktır. (393 235) nüfuslu bulunan Yozgad vilâyetinin de (28 070) nüfuslu Çiçekdağı'nın ayrılmasından müteessir olmayacağı aşikârdır.”¹⁵¹

Son bir örnek ise DP dönemindeki en geniş kapsamlı mülki idare düzenlemesi olan 7033 Sayılı Kanun'un teklif metnindeki yalnızca 64 bucağın ilçeye dönüştürüleceği ifadesinin riskli bulunmasıdır. İlçe kurulmasının kampanyaya dönüştüğü bu dönemde söz konusu teklif, adı geçen bucakların dışında yaşayan ve ilçeli olmayı arzu eden halkın tepkisine yol açabileceği düşünülerek revize edilir:

“Hükümet hizmetinin halka daha faydalı olabilmesi ve bu hizmetlerin halkımızın yanına ve yanına götürülmesi gibi ulvi bir gayeye, matuf olan kanun lâyihası encümenimizce umumi olarak kabule şayan görülmüştür. Ancak gelecek senelere sâri ve âdeta dondurulmuş bir vaziyet arz eden, yani 1960 yılına kadar 64 nahiyeden başka nahiyenin kaza olamayacağı prensipi

150 Yeniden 4 ve 18 Kaza Kurulması Hakkında Kanun Lâyihaları ile Sinob Mebusu Server Somuncuoğlu ve 4 Arkadaşının, Yeniden Üç Kaza Kurulması Hakkında Kanun Teklifi ve Dahiliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları, TBMM Bütçe Encümeni, Esas No. 1/760-1/761- 2/592, Karar No. 135, 24.02.1954.

151 Nevşehir Vilâyetine Bağlı Kırşehir Kazasında (Kırşehir) Adıyla Yeniden Bir Vilâyet Kurulması Hakkında Kanun Lâyihası, T.C. Başvekâlet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi, S. 71-564/1473, 20.05.1957.

encümenimizce muvafık mütalâa edilmeyerek birtakım yeni zuhur edecek sebepler dolayısıyla 1957 yılından 1960 yılına kadar bâzı nahiyelerin kaza olabileceği prensibi encümenimizce ittifakla kabul edilmiştir.”¹⁵²

Normalde sırasıyla 19, 18, 15 ve 12 bucağın dört farklı celpte ilçe yapılacağı 64 ilçenin kurulmasını öngören teklif, sonrasında sırasıyla 22, 22, 17 ve 17 bucağın dört farklı celpte ilçe yapılacağı 78 ilçenin kurulmasını öngören bir kanuna dönüşür. Bunun sonucunda Ortaköy (Niğde), Kumluca (Antalya), Sarıcakaya (Eskişehir), Arsin ve Yomra (Trabzon), Elmadağ ve Sulakyurt (Ankara), Eldivan (Çankırı), Eynesil (Giresun), Sarioğlan (Kayseri), Türkoğlu (Kahramanmaraş), Derinkuyu (Nevşehir), Kumru ve Korgan (Ordu) teklifte yer almamalarına rağmen ilçe örgütlenmesine kavuşur. Ayrıca teklifte Burdur ilinde “Çeltikçi” bucağının ilçe yapılacağı yer almasına rağmen kanunda “Ağlasun” bucağı ilçe olur. Öte yandan hangi bucağın ne zaman ilçe olacağına yönelik gruplandırma da teklifin kamuoyuna yansımından sonra büyük oranda değiştirilir. Yani rasyonel ölçütlerin yanı sıra, halkın göstermiş olduğu reaksiyon da düzenlemede oldukça belirleyici olur.

Kısaca DP dönemi mülki idare düzenlemelerine yönelik istatistiklerin kendinden önceki ve sonraki dönemlerden yoğunluk açısından bariz bir şekilde ayrılması, bu düzenlemelerin seçim arifesinde vaade / seçim sonucunda ödül veya cezaya dönüştürülerek siyasi kampanyaların metası hâline getirilmesi ve de düzenlemelerde idari ve hukuki ölçütlere ek olarak mahallî halkın arzu, huzur ve prestijinin göz önünde bulundurulması gibi göstergeler; DP dönemindeki mülki idare düzenlemelerinin popülist yönlerini açığa çıkarmaktadır.

Sonuç

Modern bir toplumsal olgu olan popülizm, tarihsel süreç içerisinde farklı şekillerde ortaya çıkar, gelişir ve dönüşür. Rus aydınlarının köylüleri arkalarına aldıkları *Narodnik* hareketi ile ABD’de Halk Partisinin Kuzeyli zengin tüccarlara karşı Güneyli pamuk işçilerinin haklarını savunduğu popülist hareketi, her ne kadar tarım radikalizmine dayanırsa da siyasal aktörleri ve ideolojik arka planları birbirlerinden ayırır. Bu tarihten itibaren dünyanın birçok yerinde gözlemlenen popülizm, Türkiye’de “halkçılık” adı altında belirir ve Rus popülizmine benzer biçimde Osmanlı aydınlarının benimsediği “halka rağmen halkçılık” anlayışında vücut bulur. Türkiye popülizmi üzerine çalışan sosyal

152 Yeniden 64 Kaza Kurulması ve İzmir Vilâyetine Bağlı Kuşadası Kazasının Aydın Vilâyetine Bağlanması Hakkında Kanun Lâyihası ve Dahiliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları, *TBMM Bütçe Encümeni*, Esas No. 1/679, Karar No. 48, 28.05.1957.

bilimciler, genellikle Türkiye'nin erken dönem popülizmini geç Osmanlı döneminin modernleşme hareketine dayandırır ve bu dönemde ortaya çıkan "halkçılığı" bir aydın hareketi olarak görerek, demokratik ülkelerde gözlemlenen siyasal popülizmden ayırırlar. Modern anlamıyla popülizmin Türkiye'de çok partili hayata geçişle ortaya çıktığı iddia edilir; böylece popülizm ve demokrasi arasındaki ilişki ortaya konur. 1950 yılında popülist vaatlerle iktidara gelen DP ve onun popülist politikaları, Türk siyasal sisteminin demokratikleşmesinin simgeleri hâline gelirler.

DP döneminin siyasal tarzı ve stratejik bir aracı olarak popülizm, millî irade söylemine dayanır. Söz konusu iradeyi kullanan DP iktidarı, iradenin sahibi olduğu iddia edilen millet ise oya indirgenmiş yurttaşlardır. Tek parti döneminin yozlaşmış ve ceberut seçkinlerine karşı halkın egemenliğini temsil eden DP, farklı toplumsal kesimleri demokratik taleplerde birleştirir. Otantik halk ile yozlaşmış/halktan uzak seçkinler arasında yarattığı kimliksel fark, iktidarının ikinci döneminden itibaren iç ve dış düşmanların da ötekileştirilmesini kapsayan bir kimliklenme siyasetine dönüşür. DP'nin ilk döneminde demokratikleşme ve ikinci döneminden itibaren otoriterleşme şeklinde gerçekleşen eğilim ekseninde, liderin halkla bürokratik olmayan, gayriresmî ve kişiselleşmiş ilişkilerinin de belirginleştiği görülür. Bu süreçte özellikle patronaja dayalı bir sistem ile birlikte plebisiter siyasetin DP popülizminin önemli stratejileri oldukları söylenebilir. Hatta bununla ilişkili olarak DP'nin, söz konusu siyaset tarzını daha çok oy kazanma ve siyasal rekabette galibiyet elde etme mücadelesi çerçevesinde bir stratejiye dönüştürdüğü iddia edilebilir.

Bu çalışmada DP'nin iktidar olduğu on yıllık süreçte yürürlüğe koyduğu mülki idare düzenlemeleri onun popülist siyaseti çerçevesinde analiz edilmiştir. Uygulanan söz konusu düzenlemelerin parti lideri Adnan Menderes ile halk arasında kurulan kişiselleşmiş ilişkiye dayandığı; bazen onun patronaj siyasetinin bir parçası bazen de maliyetinin karşılanmadığı durumlarda söz konusu siyasetin yerine kullanılan bir siyasal strateji olduğu iddia edilmiştir. Söz konusu siyasal stratejinin asıl amacı en çok oyu alma gayesidir. Bu nedenle DP'ye beklenen oranda oy çıkan yerler il ya da ilçe yapılırken, oy çıkmayan yerler il ya da ilçe konumundan düşürülür. Menderes'in ödül-ceza ilişkisi üzerine kurduğu söz konusu strateji halkın demokratik taleplerine de dayanır. Daha iyi hizmet ve prestij elde etme amacıyla yöre halkının il ya da ilçeli olma talepleri de DP tarafından dikkate alınır; kamuoyuna duyurulan düzenlemeler halkın tepkisine göre yeniden düzenlenir. Özellikle iktidarının son dönemlerine denk gelen 1957 seçimlerine hazırlanırken oy toplama amacıyla halkın söz konusu talebi araçsallaştırılır ve birçok yerin il ya da ilçe olacağı müjdesi verilir. Mevzuata göre bir yerin il ya da ilçe yapılabilmesi coğrafi ve iktisadi

gerekçeler ile mümkünken DP döneminde siyasal liderin kişisel çıkarları doğrultusunda kararlar alındığı da görülür. Mülki idare düzenlemeleri yapılırken ileri sürülen ve kurumsal olmaktan ziyade kişiselleşmiş ilişkilere dayanan gerekçeler, söz konusu düzenlemelerin DP'nin popülist siyasetinin bir aracı olduğu gerçekliğini ortaya koyar.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

Arşiv Kaynakları¹⁵³

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmî Yayınlar¹⁵⁴

Resmî Gazete

T.C. Başvekâlet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi

TBMM Bütçe Komisyonu

TBMM Bütçe Encümeni

Araştırma Eserler

Ahmad, Feroz: *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.

Arditi, Benjamin: *Politics on the Edges of Liberalism: Difference, Populism, Revolution, Agitation*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007.

Aytaç, S. Erdem-Öniş, Ziya: "Varieties of Populism in a Changing Global Context: The Divergent Paths of Erdoğan and Kirchnerismo," *Comparative Politics*, Vol. 47, No. 1, 2014, p. 41-59.

¹⁵³ Kullanılan belgelerin künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

¹⁵⁴ Kullanılan resmî yayınların künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

- Barr, Robert R: *The Resurgence of Populism in Latin America*, Lynne Rienner Publishers, London, 2017.
- Baykan, Toygar Sinan: “Halkçılık ve Popülizm Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları”, *Mülkiye Dergisi*, C. 41, No. 1, 2017, s. 157-194.
- Bora, Tanıl: “Adnan Menderes”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm*, C. 7, ed. Murat Yılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 482-507.
- Bora, Tanıl: *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Canovan, Margaret: “Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy”, *Political Studies* No. 47, 1999, p. 2-16.
- Canovan, Margaret: *Populism*, Harcourt Brace Jovanovich, New York and London 1981.
- Castaldo, Antonio: “Populism and Competitive Authoritarianism in Turkey”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 18, No. 4, 2018, p. 467-487.
- Çavdar, Tefvik: *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi: 1950’den Günümüze*, İmge Yayınları, Ankara, 2013.
- Çolak, Çağrı-Çolak, Deniz: “Türkiye Cumhuriyeti Mülki İdare Tarihinde İlçeye Dönüştürülen İller”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 19, No. 37, 2023, s. 1-35.
- Demirel, Taner: “Demokrat Parti”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm*, C. 7, ed. Murat Yılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 480-529.
- Elçi, Ezgi: “Politics of Nostalgia and Populism: Evidence from Turkey”, *British Journal of Political Science*, No. 52, 2022, p. 697-714.
- Elçi, Ezgi: “The Rise of Populism in Turkey: A Content Analysis”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 19, No. 3, 2019, p. 387-408.
- Erdoğan, Haşim-Pişkin, Çağrı: “Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet Çekişmesinin Bir Ürünü: Nevşehir’in İl, Kırşehir’in İlçe Olması”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C. 10, No. 2, 2020, s. 577-590.
- Esen, Berk-Gümüşçü, Şebnem: “Rising Competitive Authoritarianism in Turkey”, *Third World Quarterly*, Vol. 37, No. 9, 2016, p. 1581-1606.
- Findley, Carter V.: *Modern Türkiye Tarihi: İslam, Milliyetçilik ve Modernlik (1789-2007)*, çev. Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.
- Gülen, Ahmet: “Demokrat Parti Döneminde Adıyaman Vilayetinin Kuruluşuna Dair Bir Tartışma”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 37, No.104, 2021, s. 357-382.
- Gürsoy, Erol Zihni: “Cumhuriyet Döneminde Yeni İl ve İlçe Kurulmasındaki Yaklaşımlar”, *Türk İdare Dergisi*, No. 458, 2008, s. 81-94.
- Güven, Dilek: *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

- Heper, Metin-Keyman, E. Fuat: "Double-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey", *Middle Eastern Studies*, Vol. 34, No. 4 (October), 1998, p. 259-277.
- Karagel, Hulusi-Üçeçam Karagel, Döndü: "Türkiye'de İdari Yapılanma Sürecinin Coğrafya Analizi (1923-2013)", *International Association of Social Science Research*, No. 2, 2014, s. 10-32.
- Karpat, Kemal H.: "Political Developments in Turkey, 1950-70", *Middle Eastern Studies*, Vol. 8, No. 3 (October), 1972, p. 349-375.
- Karpat, Kemal H.: *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.
- Keskin, Nuray E.: "Ellili Yıllarda Kamu Yönetimi", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, ed. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 505-533.
- Kıvrak Köroğlu, Esin: "*Chain*" of Populism from the Democrat Party to the Justice and Development Party in Turkey, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 2016.
- Laclau, Ernesto: "Populism: What's in a Name?", *Populism and the Mirror of Democracy*, ed. Francisco Panizza, VERSO, London, 2005, p. 32-49.
- Lewis, Geoffrey: "The End of the First Republic", *The World Today*, Vol. 16, No. 9 (September), 1960, p. 377-386.
- Mardin, Şerif: "Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?", *Daedalus*, Vol. 102, No. 1 (Winter), 1973, p. 169-190.
- Moffit, Benjamin-Tormey, Simon: "Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style", *Political Studies*, No. 62, 2014, p. 381-397.
- Moffit, Benjamin: *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*, Stanford University Press, Stanford, 2016.
- Mudde, Cas-Kaltwasser, Cristóbal Rovira: *Populism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2017.
- Mudde, Cas: "Populism: An Ideational Approach", *The Oxford Handbook of Populism*, eds. Cristóbal Rovira Kaltwasser-Paul Taggart-Paulina Ochoa Espejo-Pierre Ostiguy, Oxford University Press, Oxford, 2017, p. 27-47.
- Ostiguy, Pierre: "Populism: A Socio-Cultural Approach", *The Oxford Handbook of Populism*, eds. Cristóbal Rovira Kaltwasser-Paul Taggart-Paulina Ochoa Espejo-Pierre Ostiguy, Oxford University Press, Oxford, 2017, p. 73-98.
- Panizza, Francisco: "Introduction: Populism and the Mirror of Democracy", *Populism and the Mirror of Democracy*, ed. Francisco Panizza, VERSO, London, 2005, p. 1-31.

- Sayarı, Sabri: “Adnan Menderes”, *Türkiye’de Liderler ve Demokrasi*, eds. Metin Heper-Sabri Sayarı, çev. Zuhâl Bilgin, Kitap, İstanbul, 2008, s. 77-100.
- Schumpeter, Joseph: *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, çev. Hasan İlhan, Alter Yayınları, Ankara, 2012.
- Şelçuk, Orçun: “Strong Presidents and Weak Institutions: Populism in Turkey, Venezuela and Ecuador”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 16, No. 4, 2016, p. 571-589.
- Simpson, Dwight J.: “Development as a Process: The Menderes Phase in Turkey”, *Middle East Journal*, Vol. 19, No. 2 (Spring), 1965, p. 141-152.
- Sözen, Yunus: “Popular Will against Democracy: Populist Autocratization in Turkey”, *Reflektif: Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 1, No. 1, 2020, p. 9-29.
- Sunar, İlkay: “Demokrat Parti ve Popülizm”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 8, ed. Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 2076-2086.
- Sunar, İlkay: “Populism and Patronage: The Democrat Party and its Legacy in Turkey”, *II. Politico*, Vol. 55, No. 3 (Ottobre-Dicembre), 1990, p. 745-757.
- Şinik, Bilal-Görgün, Çiğdem: “Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Merkezileşme Arayışları: Mülki İdarede Yeniden Yapılanma”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 69, No. 4, 2014, s. 777-805
- Taggart, Paul: *Concepts in the Social Sciences: Populism*, Open University Press, Buckingham, 2000.
- Taguieff, Pierre-André: “Le populisme et la science politique. Du mirage conceptuel aux vrais problèmes”, *Vingtième Siècle. Revue d’histoire*, No. 56, 1997, p. 4-33.
- Taşkın, Yüksel: “Populism in Turkey: Historical and Contemporary Patterns,” *The Oxford Handbook of Turkish Politics*, ed. Güneş Murat Tezcür, Oxford University Press, Oxford, 2020, p. 275-294.
- Toprak, Zafer: “Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları”, *Tarih ve Demokrasi-Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan*, Cem Yayınları, İstanbul, 1992, s. 41-65.
- Türk, H. Bahadır: *Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Ural, Tülin: *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul, [t.y.].
- Weyland, Kurt: “Populism: A Political-Strategic Approach”, *The Oxford Handbook of Populism*, eds. Cristóbal Rovira Kaltwasser-Paul Taggart-Paulina Ochoa Espejo-Pierre Ostiguy, Oxford University Press, Oxford, 2017, p. 48-72.
- Wieviorka, Michel: *Le Front national entre extrémisme, populisme et démocratie*, Éditions de la maison de sciences de l’homme, Paris, 2013.
- Zürcher, Erik Jan: *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.